

ХРИСТО БОТЕВ **/1848 – 1876/**

Роден в гр.Калофер. Учи в Карлово, Калофер и Одеса.

Живее в Букурещ и Браила. Издава вестник „Дума на българските емигранти”, сътрудничи в Калоферовите вестници „Свобода” и „Независимост”, издава сатиричния вестник „Будилник” и вестник „Знаме”. В края на 1875г. издава единствената си стихосбирка „Песни и стихотворения от Ботьова и Стамболова”.

Убит във Врачанския балкан на 2 юни 1876г. Ботев по този начин слива в едно поезия, мечта и житейски подвиг.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

1. Идеята за свободата – открива се във всяко негово произведение
2. Борбата за национално освобождение
3. Отхвърляне на робството във всички аспекти на това понятие
4. Постигане на социална, политическа и духовна свобода
5. Страданията на народа от потисниците – национални, политически, социални, духовни
6. Борба срещу потисниците
7. Пътят към свободата: осъзнаване на свободата като необходимост

ГЕРОИ

Борецът за свобода – носител на народното недоволство и това на осъзналата се свободололюбива личност.

Образите на майката, на либето, на баща и братя, на народа, на потисника, на смъртта, на революцията, на Балкана;

Ботевият лирически герой е борец за свобода, загърбил личното щастие, за да осъществи интересите на народа.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

ПОЕЗИЯ: „Майце си”, „Към брата си”, „Елегия”, „Борба”, „До моето първо либе”, „На прощаване”, „На прощаване”, „Хаджи Димитър” – балада, „Моята молитва”, „Обесването на Васил Левски” – елегия

ИВАН ВАЗОВ – ПАТРИАРХЪТ **/1850 – 1921/**

Роден в гр.Сопот. Учи в Сопот, Калофер, Пловдив. Работи като учител, преводач, председател на Окръжния съд в Берковица, помощник – прокурор във Видин, депутат в Областното събрание /Пловдив/, министър на народното просвещение и др.

Емигрант е в Одеса.

Умира на 22 септември 1921г. в дома си в София.

Иван Вазов още приживе е признат за класик на родната ни литература. Той е наричан още **народен поет**, патриарх на българската литература, което свидетелства за духовното му величие и сила. Образът му се свързва с мита за духовния водач на нацията, придава му своя ореол на

писател с активна обществена позиция, чийто образец е труден за следване и въпреки опитите да бъде повторен, този образец не е осъществен от никой друг в литературното пространство.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

1. България и всичко българско: българската земя и душевност, народния език, историята и българската природа

2. Чрез произведенията си съхранява националните ценности и идеали. Творчеството му е своеобразна географска карта на България, създава национална митология чрез текстовете си. Представя борбите за национална независимост, отразява величавите и мрачни страни на робството, обезсмъртявайки подвига на героите, на борците за национално освобождение, априлската епопея.

3. След Освобождението Иван Вазов създава пантеона на безсмъртието – „Епопея на забравените”

4. Вазов отразява темата за войните

5. Критиката на следосвободженската действителност – политиканство, политическо безправие, търгашество, забравените и загубени национални идеали;

6. През 1905г. се наблюдава интересът на Вазов към Българското средновековие, което е отразено в повести, романи, драми и стихосбирки

7. В сборника „Люлекът ми замира” и стихотворението „Новонагласената гусла” Вазов говори за ролята и мисията на твореца.

ГЕРОИ

През 80^{-те} години на XIX век в творбите му откриваме образа на българина, стремящ се към национално освобождение

През 90^{-те} години на XIX век в произведенията си Вазов насочва вниманието си към случката, а не към героя, за да изтъкне гражданската си ангажираност и ценностна скала, да открие духа на времето. Повествователят играе ключова роля при представяне на събитията, неговите лирически отклонения са честни и обширни, в тях той прави изводи и заема категорична позиция. Героите имат често пъти прототипи и са изобразени в конкретно историческо време и топос. Вазов създава въздействащи и пълнокръвни образи само с няколко детайла от техните портрети. В центъра на художественото изображение са актуални събития е лица, което придава мащабност на вложените идеи. Писателят представя и образа на „малкия човек”, който въпреки своето ниско социално положение е духовен исполин, съхранил човешкото у себе си.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

ПОЕЗИЯ: „Българският език”, „Отечество любезно”, „При Рилския манастир” – възхвала на природата, „Елате ни вижте”, „Линее нашто поколение”, „Епопея на забравените” – одите „Левски”, „Паисий”, „Кочо”, „Опълченците на Шипка”

Разкази: „Дядо Йоцо гледа”

Повести: „Чичовци”

Романи: „Под игото” – отразява подготовката на Априлското въстание; написан е в Одеса.

АЛЕКО КОНСТАНТИНОВ

/1863 – 1897/

Щ А С Т Л И В Е Ц А

Роден в Свищов на 1 януари 1863г. Първоначалното си образование получава от частни учители, а след това в Свищовското училище и в Априлската гимназия в Габрово. В края на 1878г. Заминава да учи в Русия. След завършването си в България става съдия в Софийския окръжен съд,

6 месеца по-късно вече е прокурор. Два пъти уволняван по политически причини. В продължение на 5 години той загубва родителите си и трите си сестри. До края на живота си е адвокат на свободна практика.

Основоположник е на българския туризъм. Посещава Париж, Прага, Чикаго. Обществените му ангажименти са много. Кандидат е за народен представител.

През 1897г. в деня на славянските първоучители Св. Св. Кирил и Методий, пътува с файтон заедно със своя колега Михаил Такев от Пещера за Пазарджик. Наемни убийци стрелят из засада, като целта им е М.Такев, но пада убит Алеко.

Алеко Константинов е прецедент в българската литературна история. Няма друг пример в нея, когато автор и герой присъстват като неразделима литературна двойка и образуват заплетен трагикомичен възел, какъвто е случаят с Алеко и неговия Бай Ганьо.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

1. Нравствената деградация в обществото
2. Политиката на Фердинанд
3. Политическите машинации по време на изборите
4. Продажната същност на българската журналистика
5. Демагогията на управляващите, на парламента
6. Социалният тип, рожба на времето на първоначално натрупване на капитал – „Бай Ганьо”

ГЕРОИ

1. Бай Ганьо и байганьовският тип произведение, което Алеко Константинов наблюдава в своето съвремие;
2. Чиновници, министри, народни представители и др.;
3. Монархът и цялата му институция, приближените му.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

Фейлетони: „Разни хора – разни идеали” – цикъл от четири фейлетона. Герой на първия фейлетон е помощник-регистраторът; герой на втория фейлетон е престъпникът; герой на третия фейлетон е лъжепатриотистът; герой на четвъртия фейлетон е политическият нагаждач.

Книгата „Бай Ганьо” – В жанрово отношение книгата е трудноопределима. Като цяло тя е съградена от различни части, между които липсва причинноследствена зависимост. Тези отделни фрагменти са определяни като разкази, фейлетони или художествени оперци. В тях са вплетени и други жанрове, като например пътни бележки, политическо послание, писмо. Тези отделни елементи обаче са здраво споени в контекста на цялото от централния персонаж /Бай Ганьо/ и това придава на произведението единно звучене. Книгата се състои от 2 части: „Бай Ганьо тръгна по Европа” и „Бай Ганьо се върна от Европа”.

Пълното заглавие на творбата е: „Бай Ганьо – невероятни разкази за един съвременен българин”

ПЕНЧО СЛАВЕЙКОВ **/1866 – 1912/**

Роден е на 27 април 1866 г. в Трявня. Учи в Трявня и Стара Загора, София, Пловдив. През януари 1884 г., след нещастен случай върху заледената река Марица, заболява тежко. Въпреки продължителното лечение в Пловдив, София, Лайпциг, Берлин, Париж остават поражения до края на живота му – затруднен вървеж /движи се с бастун/, пише с усилие и говори трудно. След тримесечна борба със смъртта го завладяват мрачни мисли и меланхолия, от които търси спасение в книгите и творчеството. В това изпитание на волята Пенчо Славейков започва да гледа на страданието като на „велик учител”, извисяващ духа.

През 1892 г. заминава да следва философия в Лайпциг. Завръща се в България през 1898 г. Работи като учител в Софийската мъжка гимназия и в Народната библиотека, по-късно е директор на Народния театър.

П.Славейков членува в кръга „Мисъл”.

Умира през май 1912 г. в курортното селище Брунате над езерото Комо в Италия. Поради преждевременната му смърт предложението на шведския професор Ал.Йенсен, преводач на „Кървава песен”, да бъде удостоен с Нобелова награда, не е разгледано от Нобеловия комитет. Костите му са пренесени в България през 1921 г.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

1. Страданието е водеща тема, но то е с философски измерения;
2. Темите за самотата и за свободата на личността, които са пряко свързани с друга тема – творецът да остане неразбран, самотен в ролята си на месия;
3. За личността на твореца и творческия акт. Според Славейков творецът е горда, самотна, силна и независима личност. Мисията му е не само да устои на житейските несгоди, но да е духовен месия;
4. През 90-те години се раждат и първите философски поеми;
5. П.Славейков създава творби, посветени на героизма на възрожденските личности;
6. Много интересна е стихосбирката „Сън за щастие” /1906г./, включваща 93 миниатюри и утвърждаваща един непознат, оригинален за българската литература жанр – този на литературната миниатюра.

ГЕРОИ

Герои са творци от световна величина като Микеланджело, Бетовен, Шели и др. Страданието е основна тема в творбите, посветени на тези личности.

Ралица - За тази жена от народа е показана драмата не на патриархарните ценности, а разрушителните страсти на хората, които могат да унищожат това патриархално щастие отвън. Ралица е носител на традиционните за българката ценности, но тя притежава и качества, които я показват в една нова светлина, тя е „модерна” героиня.

Славейковите герои са личности, търсеци себе си, макар и белязани от знака на трагичното. Друга отличителна характеристика на неговите герои е сливането на човека с природата, мотивът за съня, за бляна по щастие е покой, за споделените чувства и обич.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

ПОЕЗИЯ:

„Cis moll”- философска поема, посветена на Бетовен;

„Ни лъх ни дъхва над полени” – стихотворение от книгата „Сън за щастие” – пътят е заложен като основна категория;

„Спи езерото, белостволи буки ” – изящна пейзажна лирика от „Сън за щастие”;

„Самотен гроб в самотен кът” – същността на самотата и образът на гроба, в който е погребан **живот**, не мъртвец.

Поемата „Ралица” – Главният герой е Ралица, а основния конфликт – този между нея и Стоичко. Образът на Иво не е водещ в сюжета. Любовта в поемата е изцелителна сила, която пази здравината на сърцето, побеждава страданието.

Пенчо Славейков е основоположник на ИНДИВИДУАЛИЗМА в българската литература.

П Е Й О Я В О Р О В

/1879 – 1916/

Трагичната предопределеност на един САМОТНИК

Яворов е вторият национален мит след Ботев.

Пейо Тотев Крачолов е роден на 1 януари 1879 г. в град Чирпан. Учи в родния си град, а след това – две години в Пловдивска гимназия. От 1893 до 1900 г. Пейо Крачолов работи като телеграфист в Чирпан, Стара Загора, Сливен, Стралджа. В края на 1899 г. е преместен в Анхиало /днес Поморие/. Усилено работи, има множество публикации и популярността му расте. На 22 години е сред най-талантливите български поети. Големият успех идва с поемата „Калиопа”, която прави впечатление на естетите от кръга „Мисъл” и проправя пътя на младия поет към столицата.

Името на Яворов се свързва с кръга „Мисъл”, където той получава литературния си псевдоним ЯВОРОВ от Пенчо Славейков и българския СИМВОЛИЗЪМ.

Яворов участва в борбите на македонските българи за освобождение. Отдава се цял на тази пасна „авантюра” – става редактор на революционни издания, агитатор, член на задграничното представителство на ВМРО, участник в чети, активен борец за македонско освобождение, близък приятел и съратник на Гоце Делчев. През 1903 г., след разгрома на Илинденското въстание се оттегля от активна революционна дейност и изживява една от най-тежките си душевни кризи.

След завръщането си от Македония работи като учител, библиотекар, поддиректор на Народната библиотека. Пътува до Женева, Виена и Париж.

През 1905 г. е близък приятел с Дора Габе, а от 1906 г. датира познанството и любовта му към Мина Тодорова – девойката с лъчистите очи, превърнала се в спасителен бряг за поета в периода на крушение на всички ценности. 16-годишната Мина е колкото реална, толкова и идеална любов за Яворов, неговата връзка със света. Това е идеалът, който е нужен на твореца, за да не губи почва под краката си, за да има своята спора, своя нравствен ориентир.

В този период Яворов чете и се учи от модерните поети символисти. Затова допринася и 9-месечната му командировка във Франция /1906 – 1907/. Стихосбирката „Безсъници” поставя началото на българския символизъм /заедно с лириката на Теодор Траянов/

През 1910 г. умира безнадеждно болната Мина. През 1912 г. Яворов се жени за Лора Каравелова. Това е един драматичен и обречен брак. Любовта на Лора към поета е ревнива, обсебваща, изпепеляваща и я води към самоубийство/1913г./. Съкрушен от смъртта на Лора, Яворов прави опит за самоубийство, прострелвайки се в слепоочието. Остава жив, но прогресивно и необратимо ослепява. Оклеветен, обезверен, отчаян, той слага край на живота си през октомври 1914 г.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

1. Социалната тема;
2. националноосвободителните борби в Македония и Одринско;
3. Любовно-философската тематика;
4. Страданието е една от постоянните теми в Яворовата поезия;
5. Мотивът за одухотворената и спасителна любов;
6. Темата за пагубната страст, за демонското в любовното изживяване.

ГЕРОИ

Яворовият лирически герой е белязан от трагичното усещане за света, в който пребивава. Отличителни особености: чувство за обреченост, за безнадеждност, за екзистенциалния възглед за драмата на човешката душа и участието на самия човек. Мечтите се превръщат в блянове, чието осъществяване е или невъзможно, или е обречено на самоунищожение. Лирическият АЗ непрекъснато се самоанализира и самонаблюдава, той е в един непрестанен конфликт със света или със самия себе си. Чрез своя лирически герой Яворов утвърждава индивидуалните човешки търсения и ценности, подчинени на „свръхземни въпроси, които никой век не разреши”.

Друг образ, който може да се открие в лириката на Яворов, е този на любимата, представена в два аспекта: на жената ангел и на жената демон. При анализирането на любовта лирика на Яворов изпъкват и биографичните образи на двете жени, които са белязали живота на поета – Мина и Лора.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

ПОЕЗИЯ:

Поемата „Градушка” – шедьовърна Яворовата социална поезия; злото в човешкото съществуване

СТИХОТВОРЕНИЯ:

„Заточеници” – мъката и носталгията на изгнаниците, принудени да се сбогуват с родината;

„Ще бъдеш в бяло” – показана е одухотворяващата и спасителна любов;

„Две хубави очи” – идеализиран, безплътен образ на любимата, творбата има кръгова композиция;

„Стон” – показана е драмата на любовта, лирическата героиня тук е земната жена изкусителка;

„Две души” – вечните терзания, питания, търсения на човека, борбата на доброто и злото в човешката душа „Аз не живея: аз горя”;

„Сенки” – блянът по щастие е илюзия, хармонията е непостижима, човешката близост е невъзможна в света на сенките.

„Песента на човека” – един трагичен химн на човешката тревога и неспокойствие; светът е ням и непроницаем; единственото, което има смисъл са усилията на човека да проникне отвъд видимостите, да прозре зад маската на битието.

„Маска” – светът е карнавал, който променя същностите с привидности; онова, което е вечно, е ревниво пазената тайна, маската на живота; зад маската на деня се крие нощта, зад мига живот – вечното лице на смъртта.

ЕЛИН ПЕЛИН

/1877 – 1949/

ДУШАТА И ГЛАСЪТ

НА БЪЛГАРСКОТО СТРАДАНИЕ И ПОСТИГНАТОСТ

Звучният псевдоним почти напълно е заличил рожденото име на писателя. Димитър Иванов е роден в софийското село Байлово на 18 юли 1877 г. Баща му Йото Варджията е известен в селото с почитта към учението. Сладкодумен разказвач и с чувство за толерантен хумор, бащата на писателя създава онази благоприятна среда, която може да храни любопитство към живота, човека, мъдростта на книгата, вярата в собствените възможности, пиетета към изкуството.

Голямата мечта на Елин Пелин е да стане художник, но той не успява да влезе в Художествената академия. Живописният му талант избуява чрез словото в неговите произведения.

След като завършва първоначалното си образование в родното село, учи гимназия в София, Златица, Панагюрище, Сливен, учителства в Байлово. Подгонен от безработицата и неволята, заминава за София и се записва слушател в Юридическия факултет. През 1902 г. започва да издава списание “Селска разговорка”. С помощта на проф. Шишманов е назначен за учител в III софийска прогимназия. Изпратен е заедно с Яворов на специализация в Париж. Дълги години след завръщането си от Франция работи в Народната библиотека и като уредник в музея “Иван Вазов”.

На 29.06.1940 г. Елин Пелин е избран за редовен член на Българската академия.

Елин пелин е един от майсторите на късия разказ в българската литература и довежда да съвършенство този жанр.

Умира на 3.12.1949 г.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

Светът на Елин Пелин е светът на българското село и този свят е рязко разделен на бедни и богати, на грабители и ограбени. В творчеството на автора ясно се откроява и противопоставянето между града и селото. В Елин-Пелиновите произведения погледът е насочен “отвътре навън” – от измъчената душа на труженика към равнодушната природа и безразличното общество, от обикновения човек към собствената му мъчителна и безработна участ. Българската литературна критика определя белетриста като “художник на българското село”, като народопсихолог, който

показвайки социалната участ на селянина, достига и до дълбоки констатации за трайното и непреходното в неговия психологически и духовен свят.

ГЕРОИ

Героите на Елин Пелин са обикновени хора, в техния делничен ден, в ежедневните проблеми, които за тях придобиват изключително значение, защото героят трябва да направи своя избор. Това са селяните от края на XIX и началото на XX век, с тяхната национална характеристика. Светът, в който живеят е светът на бедността, на недоимъка, защото това е социалната орис на селянина. Това е светът на малкото селце, разградените дворове, калните улици, разградените гробища и старите църкви. Авторът не бърза да съди своите герои, за него е важно да се покажат многото лица на живота. Неговото съчувствие и разбиране имат само героите, които се трудят и страдат от несправедливото ограбване на плодовете на своя труд. Героите на Елин Пелин винаги са социално определени. Устойчива характеристика на Елин-Пелиновите герои е и отношението им към труда като ценностен ориентир, който завинаги се е утвърдил в българското съзнание. Трудът е показан като начин за оцеляване, като дълг, но и като естествена жизнена потребност, като извор на духовна радост. Този труд рядко носи удовлетворение за героите, защото въпреки трудолюбието си те са сиромаси. Жилав, упорит, устойчив е Елин-Пелиновият селянин. Няма предел на несломимата му жизненост. Завладяващ е и непрекъснато проявяваният порив към радост и веселие, кум пълноценно изживяване на щастливия миг. Песента и танцът, мечтата помагат на селянина да устои на негодите, да надмогне страданието, да разгърне волната си природа. Така героите са представени като жертви, страдалци, бунтари и мечтатели, опоектизирани са нравствените им добродетели: трудолюбие, любов към земята, непобедима жизненост, непомръкнало чувство за красота, жажда за любов, радост от живота, но и трезва реалистичност.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

РАЗКАЗИ: „Ветрената мелница”- обединява две от най-силните стихии у човека - любовта и творческото начало. Герои тук са Лазар Дъбака, дядо Корчан и Христина. Описанието на ръченицата. Танцът е кулминация на разказа. Танцът надиграване обединява любов, страст, изкуство в едно.

“Косачи”- Главният герой Лазо търси път за себе си. От самотата си на гурбетчия той се отправя към хармоничния живот на дома, където го чака неговата Пенка. Образът на Благолаж-сладкодумния разказвач на приказки.

“Задушница”- Човешката история се разполага на гробището. Герои са вдовците Станчо и Стоилка. Денят е мъглив, вали студен дъждец. Външният вид на героите е сиротно комичен. Честването на покойниците ще укрепи само по себе си смисъла на живота. Тук Станчо ще намери своята половинка Стоилка.

“Мечтатели”- Герои са чичо Горан и циганчето Рустем. Двамата търсят щастие и любов. Рустем мечтае да намери разковничето, а Доктора дири бяла кукувица. Двамата мечтаят за обич и човечност.

“На оня свят”- Смъртта на дядо Матейко от Подуене. Представата му за “оня свят”. Показана е мечтата на човека да живее достойно.

“Адрешко”- Андрешко е представен като селянин с будно съзнание за сиромашка солидарност и със спонтанно бунтарско чувство. Образът на съдия-изпълнителя.

“Чорба от греховете на отец Никодим” - Това е разказ от книгата “Под манастирската лоза”. Черните и белите “зърна” на живота. Мъдростта на разказвача и способността му да я предава, да я превръща в приказки, в поучителни истории.

“Занемелите камбани”- разказ от “Под манастирската лоза”. За да победи доброто, достатъчен е жест, който трябва да се тълкува като Божие знамение: отец Йоаким ще види захвърлената игла под иконостаса и ще забодне на завеската дара на нещастната майка, а камбаните сами ще започнат да бият.

ПОВЕСТТА “ГЕРАЦИТЕ” - Тя представя историята на един селски род чрез съдбата и живота на рти негови поколения, които олицетворяват три социално типични етапа в историческото

развитие. Старият Йордан Герака и жена му баба Марга са възплъщение на традиционното патриархално задръжно българско семейство, синовете им /Божан, Петър и Павел/ представят новото “разделно” време, когато настъпва разпадане на традиционната задруга и нравствен упадък, чрез съдбата на Захаринчо - когото изпращат в града - е дадена вече пролетаризацията на селото, “отиването му в града”- социална драма, която Елин Пелин не е представил, а само загатнал. Така семейната хроника придобива голям обществено-исторически обем.

ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ
/1887-1916/
СКИТНИКЪТ БЕЗДОМЕН В НОЩТА

Димчо Дебелянов е роден на 28 март 1887 г. в Копривщица. Бащата умира твърде млад и Димчо отрано трябва да поеме отговорностите за семейството. През 1895 г. се преместват в Пловдив. Раздялата с обичания дом и родната Копривщица е мъчителна за Дебелянов и оставя мрачния си отпечатък върху целия му по – нататъчен живот. В Пловдив учи до 1904 г., а след това се премества в София, където завършва Първа мъжка гимназия. Първите му стихове излизат през 1906 г. В списание „Съвременник” и веднага привличат вниманието на читателите към изгряващия нов талант.

След завършване на гимназия работи на различни места като дребен служител, коректор, стенограф и пр., което винаги е било оценявано от него като житейско нащастие и „затвор”. През 1914 г. се създава литературния кръг „Звено”. В него участват Димитър Подвързачов, Димчо Дебелянов, Николай Лилиев, Людмил Стоянов, Христо Ясенев, Йордан Йовков, Гео Милев. Често води бохемски нощен живот и привидно изглежда отдаден на радостта от съществуването, но в действителност е вечно неудовлетворен и страдащ от конфликта между мечтите и действителността. Поетът не успява да намери своето истинско място в света и това го прави меланхоличен. Към Дебелянов животът си остава враждебен докрай.

По време на Балканската война поетът е обикновен редник. Когато започва Първата световна война, Дебелянов е обзет от угризения, че много български младежи гинат по фронтовете, а той стои в тила, защитен от службата си в Сметната палата. Записва се доброволец и заминава на фронта като командир на взвод. На 2 октомври 1916 г. подпоручик Димчо Дебелянов загива в сражение. Погребан е в двора на малка църква в Демир Хисар, а 15 години по-късно тленните му останки са пренесени в родната Копривщица. Днес на гроба на поета се издига паметникът на неговата майка, очакваща завръщането на любимия син.

Димчо Дебелянов е завършен ПОЕТ СИМВОЛИСТ. В стиховете му ясно присъстват характерните за символизма теми и символи. В същото време това е поезия, зад чиято универсална символистична образност се открива топлото човешко преживяване, искрената скръб на страдащия човек. В последните му творби, които пише на фронта, се наблюдава откъсване от поетиката на символизма и приобщаване към предметно – психологическия поетически изказ.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

Повечето творби на Дебелянов могат да се определят като ЕЛЕГИИ, тъй като са изградени върху трагични преживявания, резултат от вътрешен конфликт.

СТРАДАНИЕТО е между основните теми в творчеството на Дебелянов.

Копнежът по вечна красота, по нирвана е неосъществим, лирическият герой сякаш е обречен да жали по отминалите дни, по чистата любов, която е загубена. ЕЛЕГИЧНОТО в поезията на Дебелянов идва и от чувството за вини и да промени света около себе си. Тъй като стремежът към съвършенство се оказва непостижим, поезията на Дебелянов е подчертано елегична, поезия на полутоновете и светлосенките.

Нов етап в неговата поезия бележи заминаването на фронта. Поетичният му свят е обогатен с нови мисли, чувства и прозрения за съдбата на нацията и на отделната личност. Последните му 6 стихотворения са пропити от дълбока човечност.

ГЕРОИ

В стиховете на Дебелянов основният герой е обикновеният чувствителен човек, страдаш от своята усамотеност, разкъсан, между копнежа на миналото и ужаса на усещането на пропиляната младост.

Героят е раздиран от вътрешни противоречия. Той се лута между блян и спомен и реалност, изстрадва дълбоко трагичната невъзможност за хармония между вътрешния свят на човека и заобикалящата го действителност, обречеността на полета към мечтаното, но вечно недостижимото.

Във цикъла фронтови произведения лирическият герой се извисил и психически се е подготвил за срещата на смъртта след един живот в неволя. В това се състои неговата „тиха победа“, която всъщност се оказва победата на духа над смъртта. Натрупаното през краткия живот страдание, богатството от горести и несподелени радости вече е основание за героя най-после да намери смисъл във своя живот, превърнат в песен.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

ПОЕЗИЯ:

1. „Черна песен“ - водещи са мотивите за неизживения живот, пропиляната младост ю, безсилието на усилията, нежеланието за връщането към мечтата. Използвани са оксиморонни антитези: „Аз умирам и светло се ражда“. Животът погубва своя смисъл и се превръща в постоянна агония за човека. Човекът търси механизми за спасения, копнее за друг свят, хармоничен и съкровен. И го намира. Този паралелен свят съществува единствено във въображението на Аза. В реалността е невъзможен.

2. „Пловдив“ – това произведение е СОНЕТ. /2 четиристишия + 2тристишия/. Тук споменът за отминалото детство не е идеализиран, а мрачен и подтискащ. Сблъсъкът със грубата действителност, конфликтът на лирическият герой със града се превръща в една непрестанна болка. Самотата и отчуждението го съпътстват в мрачните води и безнадеждните му нощи. Сонетът „Пловдив“ релефно оформя мрачния образ на самотния странник, на скитника бездомен в нощта.

3. „Да се завърнеш...“ /”Скрити вопли“/ - Под тези две заглавия може да се срещне стихотворението. Това е една от най-задушевните ЕЛЕГИИ, пресъздаваща носталгията по родния дом и образа на майката в българската литература. Завръщането на „блудния син“ в тишината на родния дом се оказва илюзия, неосъществим копнеж.

4. „Помниш ли, помниш...“ – Копнеж и сън, болезнен спомен са и „белоцветните вишни“ в тази популярна елегия на Дебелянов. „Белоцветните вишни“ на родния дом са символ на завинаги изгубена свежест, на радостта от пролетното възприятие на живота. Преливането на спомени и мечти е обобщено във финала чрез характерното за модерната поезия разбиране за живота като „сън“, което в поезията на Дебелянов е предадено с изключително емоционална сила.

5. „Спи градът“ – Една от най-характерните елегии на Дебелянов, в които е даден и един от най-впечатляващите образи на самотния поет. Тук образът на лирическият герой най-плътено се слива с биографичния образ на самия Димчо, такъв, какъвто е съхранен в паметта на съвременниците. В студения бездушен град в отчуждената душа на героя изплуват спомени за „милото дете“, за да направят скръбта още по-потискаща. „Градът“, „нощта“, „дъждът“ застават много зримо и типичния декор на драмите на младото поетично поколение. Но у Дебелянов тъмнината, дъждът и самотата не са символични шампи, а дълбоко лично преживяване.

6. „Миг“ – Това е едно от най-философските и подчертано СИМВОЛИСТИЧНИ Дебелянов стихотворения. Възможността за докосване до „отвъдната реалност“ и за мистичен контакт с Бога се интерпретира поетически в „Миг“.

7. „Един убит“ – Всяко от Дебеляновите стихотворения, писани на фронта, е едно изстрадано послание. В „Един убит“ звучи прозрението, „Мъртвият не ни е враг“. Смъртта на другия, на чуждия ражда болка и съкровени човешки въпроси. Войната размива границите и сродява хората. Реалността на смъртта изранява хората пред прага на отвъдното.

8. „Сиротна песен“ – Това е лебедовата песен на поета, показано е предчувствието за собствената му съдба. Това стихотворение е и равносметка за изминалия живот. Дебелянов рисува

прощалния си автопортрет, образа на сирака и несретника, на бездомника „нерад“. Тук са много от ключовите думи на Дебеляновата поезия – „бездомен“, „ненужен“, „спомен“ – извисени от елегичния стоицизъм от спокойната му и горда в скръбта си песен.

9. „Тиха победа“ – Дебеляновият лирически герой, чийто дух винаги е бил двойствен и неспокоен сега открива своята цялостност, своето щастливо единение със самия себе си и със света. Човекът се помирява със себе си и с живота чрез вечния кръговрат на живота и смъртта в ритъма на битието.

ХРИСТО СМИРНЕНСКИ

/1898 – 1923/

СЛЪНЧЕВОТО ДЕТЕ НА БЪЛГАРСКАТА ПОЕЗИЯ

Христо Димитров Измирлиев е роден през 1899 г. В Кукуш /Македония/ в семейството на занаятчия сладкар Димитър Измирлиев. Първоначално учи в родния Кукуш, а по-късно продължава образованието си в София. През 1913 г., след избухването на Междусъюзническата война, заедно с хиляди българи семейството на Смирненски напуска опожарения Кукуш. Христо се записва в строителния отдел на Техническото училище, а в крайните градски квартали и той често работи като продавач на вестници, като писар, земемер или репортер.

През 1921 г. Смирненски става член на комунистическата партия. Ежедневието му минава под знака на митинги, стачки, партийни събрания и под знака на едно активно и интензивно творчество. Смирненски пише като на шега, на един дъх, пише навсякъде – в сладкарницата, в трамвая, в някоя печетница.

През 1922 г. излиза стихосбирката „Да бъде ден“, в която поетът включва 30 свои стихотворения.

През пролетта на 1923г. здравето на Смирненски се влошава рязко и след установената туберкулоза е изпратен на лечение в Горна баня. Тук, макар и борец се със смъртта си, той продължава да пише и създава две от най-зачителните си сатирични творби – „Приказка за стълбата“ и фейлетона „как да умра млад и зелен“

Смирненски умира на 18 юни 1923 г., ненавършил 25 години.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

Поетът свързва в своето творчество СИМВОЛИСТИЧНИ И РЕАЛИСТИЧНИ ЕЛЕМЕНТИ – израз на смело новаторство, тъй като съчетава две разнородни системи. Творецът заема множество образи от символическата поезия, но ги уплътнява с ново съдържание. Творчеството на Смирненски носи белезите на МОДЕРНИЗМА, отклонявайки се от символистичните изисквания, но може да бъде наречено и ПОСТМОДЕРНИСТИЧНО, защото светът, който създава, е изграден от елементи, взети от различни творчески подходи и епохи.

За извънредно краткия си живот Смирненски е написал огромен брой стихотворения и прозаически творби, свързани със злободневието. Той използва голяма част от символистичните мотиви, устойчиви образи, символи, душевни състояния, но акцентира върху проблемите на обществото и посочва единствено възможния път за тяхното преодоляване. Присмехулното и игриво настроение на първите творби постепенно преминава в съпричастие, в разбиране на човешката драма, негодуване и обвинение към истинските причинители на падението на Човешкия дух. Това определя и основните теми и проблеми в творчеството му.

1. Стихотворенията, посветени на изображението на СОЦИАЛНОТО СТРАДАНИЕ, разкриват социалната драма на личността като морална драма за обществото. „Поетът на града“ внушава състрадание към жертвите на обществото, към ОНЕПРАВДАНИТЕ ТРУДОВИ хора.

2. Смирненски пръв в българската литература създава ХУДОЖЕСТВЕН ОБРАЗ НА РЕВОЛЮЦИЯТА, която ще заличи всяка социална несправедливост. Бунтът, протестът, гневът на унижените и оскърбените и страданието, което ги поражда, са изобразени в космически мащаб. Прераждането на обществото ще стане чрез съзидателната енергия на тълпите. Христо

Смирненски изразява колективната визия за очакваното ново начало на света – по-справедлив, по-красив. Ето защо толкова му подхожда да бъде наричан „бардът на революцията”.

ГЕРОИ

Острите социално конфликти са в основата на много от значимите творби на поета. В тях се очертава обобщеният образ на ЧОВЕКА ЖЕРТВА /самотен, с изчерпана жизненост, сломен, безропотно страдащ/. Той е дедте на ГРАДА, В КОЙТО СЕ ЧУВСТВА ОТХВЪРЛЕН. Но Градът се превръща и в арена на класовата борба, обетованата земя, на която всички унижени и оскърбени са представени като една общност – „разгневените тълпи”. В текстовете на Смирненски понятието „тълпа” се свързва с представата за възвишения устрем на угнетените към свобода.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

ПОЕЗИЯ:

1. „Да бъде ден” – Показано е пътуването на човечеството от мрака на мизерията и безправията към светлината на надеждата и справедливостта. Това пътуване е метежно, разрушително, носещо смърт и разруха, но даряващо увереност и вещаещо победа. Нощта и леденият мрак ще отстъпят пред силата на светлината.

2. „Ний” – Показана е драмата на човека творец, жертва на социалната несправедливост. Присъства мотивът на Страшния съд, неизбежното възмездие. Градът, нищетата ще предизвикат свещения гняв на потиснатите.

3. „Йохан” – В поемата „Йохан” поетът с голяма топлота и човечност е вникнал в душата на обикновения работник, който без колебание жертва личното си щастие и живота си за освобождението на своите братя.

Действието на поемата се развива в пламъците на Берлинското въстание. Героят оставя любима жена и невръстно дете и доброволно отива на барикадата. Показана е саможертвата на обикновения борец.

4. „Юноша” – Това стихотворение е ембемата на Христо Смирненски и на неговата поезия. Лирическият герой на творбата е застанал на прага на живота и изживява прехода към зрелостта и познанието за своята мисия на света. В тази политическа изповед той извървява пътя на илюзията през отрезвяването до просветлението. Зад светлите надежди и розовите блянове малкият човек съзира мрачните очертания на реалността и решително се изгласква от тях чрез житейския си избор, утвърждаващ активната му позиция.

5. „Старият музикант” – Лирическият герой е безпомощен и беззащитен, поредното нежелано и отхвърлено „дете” на големия град. Доминират образите на самотат, страданието и смъртта. Старческата цигулка жалостиво припява рефрена за трагедията на човека, обречен на нищета, лишен от съпричастност и разбиране.

6. „Цветарка” – Разгледана е темата за обречеността на красотата и невинността. Съдбата на лирическата героиня е преопределена от социалното ѝ положение. Нежната и красива, но бедна девойка, е поредната жертва на студените му пазви. Хубостта ѝ ще се превърне в разменна монета в един свят, в който само духовността и нравствената красота са без стойност.

7. „Зимни вечери” – Поетическият цикъл „Зимни вечери” представя потресаващи картини на човешкото нещастие. В него се редуват образите на безхлебни бащи, ридаещи майки, мизерстващи деца и старци, болни и умиращи. Най-зловещото внушение на лирическите картини е безнадеждността. Единствената искрица надежда е за децата, но дори и тя изгласява в мрачния, потискащ финал на творбата. Снежинките падат и „в локвите стават на кал”. Чрез този алегоричен образ на отхвърлените и онеправданите, на загубилите всякаква вяра в бъдещето, поетът дава образ на болката и безсилието си пред човешкото страдание.

Цикълът е изграден като своеобразен „лиричен репортаж”. Отделните части са свързани помежду си от лирическия говорител, който се поставя в позицията на наблюдател и непосредствен свидетел. Героите на тези тъжни картини сякаш оживяват пред очите му, той гледа на тях като на свои събрата по съдба. Загубили своята идентичност сред „мъглата” на ежедневното живеене – умираше, те са изобразени като невинни жертви на социалната неправда, като тъжни

въплъщения на бедността. Още в заглавието са кодирани ключовите значения за СТУДЕНИНА И МРАК.

ГЕО МИЛЕВ
/1895 – 1925/
ПЛАМЕННИЯТ БУНТАР

Гео Милев е една от най-енигматичните фигури в обществено-културното съзнание, феномен в културния ни живот от 20^{-те} години на ХХ век. С енциклопедична нагласа – поет, преводач, литературен и театрален критик, изключителен ерудит, смел експериментатор, творец с модерно съзнание, умовъображение и страст, той живее със самочувствието, че е над другите. Неслучайно за него Антон Страшимиров твърди, че е „от личностите, които се раждат веднъж на сто години”. Защото Гео Милев е възрожденец от нов тип.

Силна личност, властна индивидуалност, боец и бунтар, той няма време да чака славата, а я търси приживе. Неговият кратък живот е един бунт – бунт срещу авторитети, традиция, канони, институции. Гео Милев не признава никаква йерархия на ценностите, воюва с всичко и с всички за преустройството на света. Гео Милев става символ на авангард, на културна промяна, на динамично осъществяващия се творчески дух, на непрекъснатото търсене, горене, преосмисляне.

ГЕОРГИ МИЛЕВ КАСАБОВ е роден на 15 януари 1895 г. в с. Раднево, Старозагорско, в семейството на Мильо Касабов – образован чиновник, учител, книжар и демократ. Гео Милев тръгва на училище още ненавършил 6 години. С лекота усвоява руски и френски език, издава ръкописни вестници, в които сам пише, превежда руска поезия и рисува.

След завършване на гимназиалното си образование се записва студент в Софийския университет. Продължава следването си в Германия в Лайпцигския университет. Запознава се с немския символизъм и експресионизъм. По време на Първата световна война е мобилизиран и изпратен на фронта при Дойран. През 1917г. при ожесточена артелерийска бомбандировка поетът е тежко ранен. Дясното му око с част от черепа са избити. Изпратен е на лечение в Германия, където е подложен на поредица от сложни и болезнен пластични операции. Там посещава театрални спектакли, изложби, концерти, занимава се усилено с театрално изкуство.

През 1919г. Гео Милев се завръща в България. Възгледите му за модерното изкуство намират най-ярък и пълен израз в списание „ВЕЗНИ”, което става трибуна на авангардизма в следвоенна България. Последен етап в творческото развитие на Гео Милев бележи списание „ПЛАМЪК”. На неговите старници той извява своя демократизъм и гражданска доблест, издига своя глас на протест срещу събитията от 1923г. Заради поемата си „Септември” е подведен под съдебна отговорност по Закона за защита на държават.

На 14 май 1925г. е осъдан на 1 година затвор, 20 000 лева глоба и лишаване от граждански и политически права за 2 години. На следващия ден Гео Милев е извикан в полицията за „малка справка” и изчезва безследно. Останките му са открити през 50 – те години в масов гроб край София /Илиенци/. Разпознат е по изкуственото око, поставено му по време на операциите в Германия. Белезите от насилие, както и показанията на ген.Вълков пред съда през 1954г. доказват, че Гео Милев е бил грубо и брутално удушен с тел.

ЕКСПРЕСИОНИЗМЪТ е модернистично направление в литературата и изкуството след края на Първата световна война. В един жесток и неуютен свят човекът е загубил своята самоличност, идентифицирал се е с масата, заравил е да общува истински и непринудено – това виждане за света подтиква експресионистите да внушават нещата за света по максимално провокативен и ефективен начин.

Най-силно от експресионизма у нас е повлияна „септемврийската” литература поради събитията, които отразява. Творчеството на Гео Милев и поемата „Септември” са образци на това литературно направление.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

Поемата „Септември” възниква по конкретен повод – тревожните, трагични септемврийски събития от 1923г. Творбата го надхвърля и се превръща в диалог от различни гледни точки за БУНТА И ПОГРОМА; ЗА ЧОВЕКА И НАРОДА; ЗА ЖИВОТА И СМЪРТТА; ЗА РАЗВИТИЕТО И ИСТОРИЯТА; ЗА ДЪРЖАВАТА И ОТЕЧЕСТВОТО; ЗА РЕЛИГИЯТА И ВЯРАТА; ЗА КУЛТУРАТА И ЦИВИЛИЗАЦИЯТА; ЗА МИНАЛОТО, НАСТОЯЩЕТО И БЪДЕЩЕТО; ЗА ПОРИВА НА ОСВОБОДЕНОТО СЪЗНАНИЕ КЪМ ВЕЧНОСТТА. Диалог, осъществен чрез взаимноотричащи се смисливи и емоционални фрагменти. Диалог, воден с поетиката на ЕКСПРЕСИОНИЗМА.

„Септември” е лирическа поема в 12 песни, патетична творба за бунта на човека срещу варварството на модерните времена и обезчовечаването на света. Поемата изразява трагизма на самопознанието на човек и народ, познали разкъсването на родовото пространство.

ГЕРОИ

Авторът следва сложния път на пресъздаване събирателния образ на народа, описващ параболите на порива, вярата, излъганите надежди, покрусата и на изстраданата и изкупена истина.

Поп Андрей - Епизодът с поп Андрей е единственият исторически достоверен епизод в поемата „Септември”. Максимално автентично, натуралистично и психологически правдоподобно е представена смъртта. Образът на поп Андрей е монументален, величествен, извисен и самотен; той е посредник между човека и Бога – знак за преосмисляне с елементи на самоотричане; бунт срещу самото създаване на догми и заблуди.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

ПОЕМАТА „СЕПТЕМВРИ”

Създадена на един дъх, само за една нощ, тя е не само най-съвършената творба на Гео Милев, завършен израз на личността му в идейно-художествен, нравствено-философски и гражданско-демократичен план. Тя става и неговата съдба. Наред с това носи белезите на едно от най-уникалните произведения в българската литература с контрапунктното си съчетаване на обективно – реално, исторически – достоверно и философско – обобщаващо; трагично и оптимистично.

В поемата „Септември” ключовото понятие е БУНТ, осъществен на различни равнища, превърнат в художествено – естетически принцип; бунтът като изява на гражданска позиция. Историческото е мистифицирано чрез бунта и езика, който от своя страна изразява освобождаване на волята и осъществяване на вярата, т.е. протеста на човешкото съзнание. Творбата е наситена с метафори: нощ, гняв, роб, бунт, слънце, слънчогледи, черни ръце, знамена, есен, бесилка, кръст, кръв. Основни опозиции са: мрак – светлина, нощ - утро/ден, човек – народ, бог – човек, вяра – неверие, подем – погром, варварство – цивилизация.

Последната, 12-та глава на поемата дава отговор на кардиналните въпроси за човека, човешката воля и човешката вяра; човешката история и човешкия напредък. Стига се до тотално отхвърляне на небето и на Бога – човекът става коректив на бога. Чрез противопоставянето на НОЩ-ГНЯВ-РОБ /символи на ада/ с тежкия коректив РАЯТ-МЕЧТА, се затваря композиционната рамка на творбата. Конкретно-историческото събитие – Септемврийското въстание – израства до философски модел на човешката история.

Без Бог! Без господар!

...

Земята ще бъде рай –
ще бъде!

АТАНАС ДАЛЧЕВ

/1904 – 1978/

ПОЕТЪТ ФИЛОСОФ

Философът поет или поетът философ – това е най-обобщената и открояваща се представа за присъствието на Атанас Далчев в българската литература. Художественият му свят е пренаселен с предмети от ежедневието, които всъщност са символните знаци на самия живот – банарен и монотонен, „без ни една любов, без ни едно събитие”, живот – неживот, живот – смърт. Но тъкмо идеята за крайността и неустойчивостта на човешкото присъствие в света отправя погледа на поета към устойчивите неща, които мога да дарят радост и да върнат на човека надеждата.

Поетът е роден през 1904г. в Солун, в семейството на интелектуален обществен деец и политик. Баща му завършил право, работи като адвокат и учител, а през 1907г. е предложен от групата на Яне Сандански за народен представител в турския парламент. Атанас Далчев учи в българското училище в Цариград, а след Балканската война, когато семейството се преселва в София, продължава образованието си в Първа мъжка гимназия – класически профил. През 1927г. завършва философия и педагогика в Софийския университет и заминава за Франция, където слуша лекции в Париж. След завръщането си в България работи като училищен инспектор и като учител по български език и литература. През 1937г. отново е във Франция и завършва в Сорбена курс за преподавател по френски език. След 9.IX.1944г. е назначен в Министерството на информацията и изкуствата, но след няколко години остава без щатна работа и за да издържа седем-членното си семейство, почти денонощно се занимава с преводаческа дейност. Владее и борави свободно с няколко чужди езика, изключително начетена и ерудирана личност. През 1972г. получава наградата „Готфрид фон Хердер” на Виенския университет за целокупното си литературно творчество. Умира през 1978г. в София.

Атанас Далчев става една от ключовите фигури, която утвърждава специфичен поглед към света. Заедно със своите другари от кръга „СТРЕЛЕЦ” Далчев е радетел за ново духовно и културно възраждане, за преосмисляне отношението между родно и чуждо. Възгледите му за изкуството се раждат като алтернатива на символистичното направление в литературата. Връзката на поета със символизма не е само на основата на отрицанието, защото творецът се е формирал и като личност, и като творец до голяма степен чрез символистичната поезия и освен неин противник е и неин последовател. В творчеството на Далчев се открива и влияние на диаволизма. Той му помага да преодолее естетиката на символизма и с психологически средства да изтъкне проблемите на модерното изкуство.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

Творчеството на Далчев надхвърля идеологията и естетиката на кръга „Стрелец” и е причислено към хуманистичното направление. Поезията му е наричана философска, защото поставя на първо място въпроса за човешката самота. Човекът е сам сред затворено пространство, сам с времето, което отброява часовете до смъртта. Животът не е представен като поредица от действия, а като липса на взаимодействие с другите /”Повест”/. Оттук и темата за **ОТЧУЖДЕНИЕТО И САМООТЧУЖДЕНИЕТО НА ЧОВЕКА** в съвременното общество, за мъчителния копнеж по непосредствено общуване с хората. Но в тази поезия има и плаха надежда – освободен от фалшивите си цели, човекът ще открие простотата на живота, онези моменти от всекидневието, които ще му помогнат да забрави за приближаващата се смърт /”Книгите”/. Размислите на поета, колкото и сложни и философски да са, са изразени чрез конкретни образи от сферата на предметно – осезателното – прозореца, вратата, часовника, книгите, огледалото, балкона, автомобилите и др.

ГЕРОИ

Чрез виждане във вещите и във всички материални знаци, бележещи човешкото присъствие в света, Далчев създава дълбоко философски плана на представяне на личността в цялата ѝ същност и многоликост. **НЕГОВИЯТ ГЕРОЙ Е САМОТНИКЪТ**, който отсъства от света, той няма име, не

знае какво да желае, няма минало, настояще и бъдеще и затова един от трагичните въпроси, които си поставя, е „Кой съм аз?“. Смъртта е естествен изход от неговото съществуване /”Болница“/. Тя е неизбежна и обезмисля всички усилия на човека да намери пътя към своето щастие, защото пътят всъщност води към небитието. След човека остават само вещи, които говорят за отминалия му живот, защото той е нямал близки, дом, любима /”Стаята“/. Героят на Далчев е постигнал безгранична свобода, но той се е освободил и от желанието си за живот /”Дяволско“/. Тези лирически произведения са пълния смисъл на тази дума „интелектуална“ поезия, защото материализират най-трудните за назоваване психични процеси или обществени явления.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

Лирическото творчество на Далчев обема около 70 стихотворения, излезли стихосбирките „Прозорец“, „Стихотворения“, „Париж“, „Ангелът на Партър“.

ПОЕЗИЯ:

1. „Прозорец“ - Тази творба дала и заглавието на първата стихосбирка на поета, е най-красивата Далчева приказка, възстановяваща по детски невинния, не изкусен и мечтателен поглед към света. „Нашето зимно стъкло“ елиминира реалната видимост на нещата и през него се очертават контурите на вълшебна картина. „Вълшебната птица с лъчезарните златни пера“ е опоетизираният образ символ на преоткриването на свежестта и чудото на живота, новото раждане на света в неговата завладяващата и притегателна сила.

2. „Болница“ - В стихотворението „Болница“ – сред зловещата и потискаща черно бяла предметност /„Бяла варосана зала“, „Бели легла“, „Бели покривки“ – „Черни ръце“, „Черни оголени клони“/ изтъква животът и звънът на „Големия стенен часовник“ отмерва коварно изтичащото време , отвеждащо към смъртта. Хората тук не са видени в своята цялостност, а са представени чрез поредица от синекдохи. Човешкото тяло разчленено „Лица меланхолни“, „Черни ръце“, „Разкривени болни усмивки“, „очи, може би вгледани в другия свят“ – символни знаци на разпадащата се екзистенция, на безпределната болка.

3. „Стаята“ - Тя е застинала в своята неподвижност и мъртвост. Той не е уютният, обитаван и споделен дом на човека. Това са четирите стени заграждаща неговата самота. Всъщност и тук откриваме единствено отсъствие – стая без топлина , интериор без живот , дом без стопанин. Значенията на пустота и смърт са кодирани в образа на превръщащото всичко в прах ; и в жълтия цвят, обагрил предметите в болезнената си есен увяхваща гама; и в елиминирането на всякакво движение / дори махалото на часовник „спи неподвижно“/; и в смисловата натовареност на такива ключови образи символи като огледалото, което „сякаш е един прозорец...“. Стаята съхранява спомени от миналото, когато в огледалата са се мяркали отраженията, а жените от портретите са били живи. Но този живот отдавна е излетял. Сега всичко е мъртво. Населеното с предмети – спомени и вещи - знаци битие на дома е всъщност битието на човешкото отчуждение, или казано с други думи – небитието на човешкия живот.

4. „Къщата“ – Далчевият модел на битието е песимистичен и гради потискащите послания за къща без стопанин, дом без уют. Тясното, затворено пространство е изолирано от външния свят. „Херметезираното“ битие е проникнато от тотална разруха от необратим разпад. Човекът обитава своя дом, но не живее в него. Той съществува, без да знае защо и без да знае кой е. Загубил е своето лице, няма ориентир за собствената си идентичност.

5. „Повест“ – Това е повест за „злата измислица“ на света, за съмнението на човека в собственото му съществуване предлага едноименното стихотворение. Тук се говори за невъзможното тръгване /”Стопанинът замина за Америка“/ на един човек, който не излиза „никога от къщи“. За невъзможното домуване на „стопанина на къщата, където не живее никой“. За невъзможното съществуване на човека „без ни една любов, без ни едно събитие“. В заключената стая със затворени черни прозорци живее всъщност само „злата измислица“ на човешкото битие.

6. „Книгите“ – Лирическият герой е презрял радостите на света и е избрал самоусъвършенстването и себепознанието. Но той болезнено осъзнава, че му е убягнало знанието за хората и обикновените неща от живота. Героят достига до трагичното прозрение, че познанието на чуждия свят, на чуждия живот е подменило живеенето му. Че светът на общуващия единствено

с книгите е умъртвен свят. Че който трупа познание, губи живот. Така помъдрелият открива пустотата на битието. Книжното познание закрива прозореца към истинския свят и неговите простишки ежедневни радости.

7. „Камък” – Основните мотиви в това стихотворение са за живота и смъртта, за неизбежната промяна в греховното и преходно човешко съществуване; за страданието, угризенията на съвестта, разочарованието като постоянен белег на замното битие; жребият на човека, обречен да греши, да се лута, да осъзнава илюзорността на своите копнежи. Непроменимата, но и неодолюваема и мъртва материя е единствената територия на светостта и непогрешимостта „вечно и свето е само мъртвото, живото живее в грях”. Поетът утвърждава тленното, което макар и подвластно на смъртта и греха, носи в себе си истинския живот.

8. „Дяволско” – Показана е трагедията на личността в големия град, възприет като символ на моралното падение и жестокостта. Показана е драмата на човека, дистанциран от бесния ритъм на техническия век и от греховните „цветя на злото” сред градския хаос. Невъзможно е чудото на нравственото пречистване и обновление. Погледът на лирически герой блуждае и усещането за умираше настойчиво го приковава към предметите- знаци на смъртта. Часовникът е печалният символ на безнадеждно откриващото си време, ограбващо човешкия дял и затварящо го в житейския кръг на абсурда. Спасителен бряг е смъртта. Така зловещо Далчев вижда и рисува трагедията на градския човек, елиминиран от живота на обществото, смазан от самотата, анонизиращ сред житейския хаос.

ЕЛИСАВЕТА БАГРЯНА

/1893 – 1991/

ВОЛНАТА СЕСТРА НА ВЯТЪРА

Най-яркото и оставащо в съзнанието име на българска поетеса е това на Елисавета Багряна. Съвременничка на цяло едно столетие, тя дава плът и физиономичност на модерната жена – волна и разкрепостена, жадна да вкуси от всички радости на живота и да усети пулса на своето време, да обходи света и да намери себе си както сред широкото пространство на космополитната цивилизация, така и чрез единението с родината. В нейната лирика жената е и нежна, и властна, и влюбена, и ревнива, и грешна, и свята, но винаги чувствителна към битието „тук и сега”, към пълнотата на мирознанието, към вкуса на живота. Енергична и витална, неукротима и естествена, тя е помъдрялаза неделимостта на човека от природната хармония и се е превърнала в частица на времето.

Багряна е литературният псевдоним на Елисавета Любомирова Белчева. Поетесата е родена в София през 1893г. в семейство на чиновник.

След завършване на гимназиалното си образование работи като учителка в село Автане, Ямболско. После следва славянска филология в СУ „Климент Охридски”. Омъжва се за Иван Шапкарев, син на известния фолклорист Кузман Шапкарев, но чувствата ѝ към него бързо помръкват сред строгата и задушяваща патриархална атмосфера на новия ѝ съпружески дом. Спасение намира в стиховете.

Страстта към пътешествията е отличителна за Елисавета Багряна. Първото ѝ пътуване в чужбина е през 1923г., когато посещава Берлин и Мюнхен, живее след български интелектуалци в Германия и общува с немското изкуство.

Голямата любов на живота ѝ е боян Пенев – виден интелектуалец, литературовед и естет, познавач на модерните търсения в европейските литератури. През 1924г. поетесата напуска семейството на Шапкареви. Боян Пенев помага на Багряна да открие своя автентичен творчески облик и настоява поетическите ѝ текстове да излязат в самостоятелна книга. Едва след смъртта му /1927г./, като вяност към неговото желание, Багряна издава първата си стихосбирка „Вечната и святата”, която се превръща в емблемата на творчеството ѝ присъствие в българската литература. После се появяват още седем стихосбирки. За цялостното си творческо дело Елисавета Багряна е удостоена със Златния медал на поезията от международната асоциация със седалище Рим /1969г./. поетесата умира през 1991г. в София.

Стиховете на Багряна са отрицание на символизма като литературно направление и естетика. Тя изгражда наново света от съставните му елементи като израз на своето отношение към него. Освободена от всякакви условности и авторитети на културната традиция и цивилизацията, поетесата като езичниците усеща в себе си силата на земята, предците и космоса. Лирическото светоусещане на Багряна съчетава в себе си традиции и модерност. Това е поезия, която разчупва стереотипите и която и досега изглежда съвременна.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

Стиховете на поетесата отразяват природата на жената, нейния естествен стремеж да намери своето достойно място в заобикалящия я живот. Водещо при подбора на темите е желанието да се охарактеризира жената, да се каже каква е тя, да се отстои правото ѝ да бъде сама и чужденка, да бъде различна, но и да бъде себе си, да бъде едновременно вечната и святата, първата и потомката. Проблеми като пътуването, излизането от затворени пространства, строшаването на разни катинари и ключалки, преминаването на бариери са на преден план в поезията на Багряна.

Жената е видяна като пътничка, която поглъща света с всичките си отворени към него сетива. Пътят за нея е състояние, начин на живот, върховна ценност. „Кукувица”, „Стихии”, „Потомка”, „Вечната” са стихотворения, в които е изразен бунтът срещу консервативните морални норми на обществото, които потискат поривите на жената, но тези творби пресъздават и вечното в образа на майката, любимата, „святата”.

ГЕРОИ

Героинята на Багряна е жена, смело следваща своите импулси, обаятелна и волна, една истинска „амазонка”. АМАЗОНКАТА е образ, който идва от гръцката митология, и е на жени воители, които отстояват себе си в един свят, ръководен от мъжете. Те трябва да се откажат от традиционните характеристики на своя пол – майчинство, грижа за дома и семейството и непримиримо да отстояват правото си на личен избор, за да стигнат просторите, към които се стремят /”Кукувица”/. Но тази героиня носи щедростта на майката и жената, тя жадува да разбере богатствата, които носи в себе си. Мотивът за майчинството, който е един от основните в цикъла „Вечната и святата”, внушава дълбоката и органична връзка между „вечното” и „святото” е жената /”Вечната”/. Жената има душа на птица, тя се стреми към широкия свят; пространството, което мъжът ѝ отрежда чрез писаните и неписаните закони на миналото, е недостатъчно за „Кипящата кръв” на скитницата. Жената се освобождава от покорството, защото е опознала себе си, своята вечна същина, непокорна, своенравна, горделива /”Стихии”/. Жената търси своето пространство, тя е дещеря на своята „кръва” майка земя, дъщеря на своето „скитническо, непокорно племе”. Тя носи и вечно устойчивото земно начало, и вечната земна променливост в сезоните, цветовете, формите. В това е нейното вечно и свято начало /”Потомка”/.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

ПОЕЗИЯ:

1. „Кукувица” – Стихотворението е поредната реплика на непокорната и волна жена в диалога за нейния избор, в диалога с традицията. Обликът на жената скитница в поезията на Багряна отвежда до образа на жената като „кукувица-бродница”, неспособна да свие гнездо и да отгледа поколение. Родена сякаш от веда, тя е обречена на скиталчество. Избирайки самотата на пътя пред илюзорната пълнота на домашното огнище, жената дава израз на ненаситния си глад по живота в цялата негова многоликост.

2. „Стихии” – Това стихотворение е истински апотеоз на избликлите чувства, отъждествени с природните стихии. Значението на заглавието отвежда към внушения за първична устремност и необузdana енергия, за буйност и неудържимост. Вятърът, водата и виното са стихии, неподвластни на човешка воля и контрол. Никой не може да контролира енергията на освободилия се човешки дух. Активна е позицията на лирическия Аз, съизмерил себе си с необузdanите стихии

на природата „родна сестра на вятъра, на водата и на виното” и заявил себепостигането си чрез искра на пътя, на стремежа към овладяване на непознати и далечни пространства. Това стихотворение е един своеобразен „разговор” за същността на житейския избор, за философията на живота и смисъла на човешкото присъствие в света.

3. „Потомка” – Багряна чертае обобщения образ на вечната жена. Тази жена е наследница на волни предци. В жилите ѝ пулсира „скитническа, покорна кръв” и тя води към грях. Но и към единение с пулса на родната земя. Поетесата се обръща към родното, за да утвърди връзката си с изконнобългарското, с извечното битие на родния космос: „аз съм само щерка твоя вярна моя / кръвна майчици – земя”.

4. „Вечната” – Това стихотворение поставя смисловия акцент върху безсмъртното битие на женската същност чрез цикличната динамика на позицията „сега” – „ще минат дни, години и столетия”. Смъртта е в настоящето. Първата част от текста гради образа на мъртвата жена – „безкръвна и почти безплътна, / безгласна, неподвижна, бездиханна”. Но втората апострофира смъртта чрез писъка на новороденството, чрез гласа на живота. Раждането е причинило смърт, но и е дарило живот. То е край и ново начало. То събира полюсите на битието и чертае цикъла на живота, преминаващ в безкрая на вечността. В контекста на този безконечен ритъм жената е обречена на безсмъртие, на надмогващо хода на времето преминаване в поколенията. Жената е и грешна, и свята, но винаги вечна, неумираща, извор и същност на живота.

ЙОРДАН ЙОВКОВ

/1880 – 1937/

ПЕВЕЦ НА ЧОВЕШКАТА ХАРМОНИЯ СЪС СВЕТА ХУМАНИСТЪТ

Определението „писътел-хуманист” съпътства трайно Йордан Йовков. Осъзнал ролята и значението на общочовешките ценности, този голям разказвач прониква в битието на българина, но през призмата на личностния и родовия морал. Изследва човешките взаимоотношения, анализира ги, изправя ги пред сложни нравствени проблеми, пред съда на съвестта. Героите му носят българското съзнание и душевност, формирани през историческите тегоби в отечеството ни, но общностното и личностното съзнание се градят в сблъсъка между добро и зло, за да открият своята орбита и установят хармония със света. В своето творчество Йовков изгражда свят на човеци от различни етноси, с разнообразни куртурни и битови навици, но с общ език – този на човеколюбието.

Много време преди да се заговори за общ дом на всички земляни Йордан Йовков създава такъв художествен модел на света. В него нравственото и духовното формират изпитанията и самопостигането на човешка природа. Изконно българското духовно битие налага художествената „матрица” на неговия свят, за да надрасне до проникновения, които имат извъннационален, непреходен, универсален характер. Отрицанието на войната като начин да се решат междудържавни или общностни конфликти, магията на любовта, възвишаващата сила на красотата в човешкото тяло и душа, в отношенията между хората и поколенията, житейския избор в трудни или сложни ситуации, социалните и човешки драми на българина насочват психологическите ориентири към общочовешкото и надвременното. Подобно на Пенчо Славейков писателят дири у българина най – вече ЧОВЕКА.

Писателят възпява човешката красота и доброта, способността да се вярва в човека и да се брани тази вяра като гаранция за хармонията в битието. Отрицанието на злото в етичен и естествен план укрепва ценностната система на индивида, поставя основите на Йовковия свят.

Йордан Йовков е роден на 9 ноември 1880г. в село Жеравна, Сливенско. Завършва гимназия в София. Работи като селски учител в Добруджа. За известно време се записва студент в Юридическия факултет в Софийския университет, без да успее да продължи и завърши образованието си. Участва в Балканската и Междусъюзническата война, ранен е на фронта. Работи като редактор в различни издания. От 1920 до 1927г. е служител в българската легация в Букурещ. През последните десет години от живота си се съсредоточава главно върху творческата си работа. Сътрудничи на редица литературни издания. Първата му публикация е стихотворението „Под

тежкия кръст” в списание „Съзнание” от 1902г. Йордан Йовков умира през 1937г. след тежка операция в Католическата болница в Пловдив.

Йонковият разказ има сложна композиция. В повечето случаи творбата нараства бавно и дава възможност за проникване в душевния мир на героите, в тяхната промяна. В сравнение с разказите на Иван Вазов и Елин Пелин, Йордан Йовков създава една по - модерна разказваческа система, в която особена роля заемат споменът, легендата и митът. Тя представлява своеобразен синтез на символичното и реалистично, на традиционно и модернистично.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

В творчеството на Йордан Йовков те са любовта, добротата и красотата, а ключовите думи – мълчанието, гледането /проглеждането/, белотата, усмивката, очите. В произведенията му се срещат знаковите образи на Хана и Чифлика, Кръстопътя и Пътя, Равнината и Планината. Основен мотив на повечето негови творби е НАДЕЖДАТА, че красотата ще спаси света.

Йовков е повлиян от проблемите на времето, но по-скоро се води от своя естетика, поетика и стилистика. Неговото творчество се свързва най-вече с третия етап от развитието на българския разказ. Новаторството му в тази област е безспорно. От особена важност е тенденцията към събиране на разказите в цикли, която ще проправи пътя към по-големи повествователни единици – повест, роман.

ГЕРОИ

В художественото пространство на Йовковите разкази се разполагат разнообразни сюжети, проблеми и мотиви. Цяла вселена от герои – мъдrecи, доброволци и грешници търсят светлинката на своя живот. Героите на Йовков са предимно селяни, но не се измъчват от някакво биологично влечение към земята. Те са оставени на логиката на своя характер, затова са толкова органични. Абстрахирани от своите етнохарактеристики и бремето на родовата памет, Йовковите герои чертаят своите „бели пътища” на живота към другите, към нравственото и достойното.

Йовковите образи са дадени не в момента на „ставането” им, а след промяната, когато движението вече е отминало /„Индже”, „Шибил”, „Божура”, „Постолови воденици”/. Често пъти описанието на хора и животни се дава чрез и през погледа на другите герои от творбата /„По жицата”, „Серафим”, „Индже”, „Шибил”/.

Йовковият човек е „гледащ” и „прогледващ” човек. Той открива с очите си не само видимото, но и онова което се вижда само с душата, т.е. същностното. Вглеждайки се, Йовковият герой става по-разбиращ, по-милостив, по-добър, познава любовта и прошката. Той гледа света не само с очите на художник, но и с очите на мъдрец, защото умее да разчете знаците на битието, на Божия промисъл.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

РАЗКАЗИ:

1. „Песента на колелетата” – Това е един от шедьоврите на писателя, чрез който се навлиза в размисъл за живота и смъртта, за любовта между хората, за красотата и доброто. Главният герой – Сали Яшар, се очертава в няколко плана: той е СТРАНЕН ЧОВЕК, вдълбочен в себе си, мълчалив, замислен; тази съсредоточеност към вътрешния живот е подчертан с характерни детайли в началото на текста. Сали Яшар ОБИЧА ДА НАБЛЮДАВА СВЕТА, не се уморява да му се радва. Замислен е заради своята вътрешна болка /„как един човек може да бъде много богат, но и много нещастен”/. Той е човек с БОЖА ДАРБА, с вдъхновение да работи, с увлечение и със страст, с вдъхновение да създава съвършенство с ръцете си – каруците.

Характеризирал така героя си, писателят достига до своеобразната завръзка – голямата Йовкова теза за ДОБРОТО КЪМ ХОРАТА. /„Аз съм бил сляп. Има ли по-голям себап от тоя, който прави? Каруци трябва да прави аз, каруци.”/ В това „безкористно благодеежие” е Божия глас. Обобщаващите мисли на Сали Яшар за живота и човека се отнасят до това, което е смисъла на живота, това което надмогва смъртта и страданието – ЛЮБОВТА МЕЖДУ ХОРАТА. Това е

песента на колелетата и всички герои на Йовков изминават този път на любовта – към жена, земя, хора, родина, човек, свят.

2. „Последна радост” – Има някакво странно обстоятелство във факта, че Йордан Йовков, може би най-яркият хуманист в нашата литература, започва творчеството си с проблеми от войната. Дългът на войника, суровият войнишки бит „отключват” психологизма на големия художник и неговото виждане в страданието. Войната е зловеща и чужда за света на обикновените хора, които копнеят за красота и любов.

Писателят, участник във войната, не е могъл да стане безпристрастен зрител не само на страданието, но и на подвига на войника. Мъчителната драма на човешката душа, терзанията на сърцето изпълват повествованието в разказа „Последна радост”. Десетте части, чрез които е конструирана творбата, разполовяват двата свята: на мира и на войната. Моралистичната позиция на писателя се заявява в две насоки от сложния образ на ЛЮЦКАН. Чудатият цветопродавач, мечтател и поет се противопоставя със своята странност на общността в мирно време, но има и своето значещо място. Противопоставянето на Люцкан на войната или неговата маргиналност /страничност/ в колектива на груби, изострени от възможността да бъдат убити, мъже, е още подрастично. Войната заличава доброто общуване, унищожава илюзията за постигане на невинността и красотата. А „властта” на нежния човек се крие точно в способността му да събужда този изгубен свят за човека.

В първата част на разказа Люцкан е представен като един мечтател, който доставя радост на хората, защото продава цветя. Той е странник по външност и се забелязва отдалеч. Други чудаци в разказа са Рачо Самсарът и дядо Слави. С алегоричния език на цветята Люцкан приканва хората към духовно пречистване, към надежди за среща с доброто. Светлата душа на тази „птичка Божия” повяхва и залинява през зимата, когато се приютява в дрехата на семкопродавач. А във войната /втората част на разказа/ сред калта, холерата, неговата страничност се задълбочава. Люцкан е не само жалък, а нелеп в големите си войношки дрехи и с дървения кръст на кепето. Не може нито да защити, нито да проумее грубите гаври и закачки на войниците, сами изпаднали в стрес и ужас, че могат да бъдат убити всеки миг.

Душата на героя е чужда на насилието и зверството. Унищожаването на хризантемата, подарена на Люцкан от девойката, говори, че няма милост и красота. Болката на духа е толкова голяма, че му остава „последната радост” – да протегне ръка към нежното бяло цвете – контрапункт на почернената от пушечни гърмежи и човешки трупове земя.

3. „Шибил” – Този разказ има за първооснова легендарното минало на градския циганин разбойник Шибиологлу Мустафа, който се подвизавал из сливенските балкани. Към историческия документ Йовков подхожда според своята естетическа концепция: от набития, нисък на ръст и със свиреп нрав исторически персонаж той извайва един горд и привлекателен мъж, за когото беят възторжено възкликва: „Какъв юнак, какъв хубавец!” Сред портретните детайли се налагат щрихите: „хубав и напет”, „тънък и висок”, „малко почернял от слънцено”, човек със силен нрав, буен, но отворен за красотата.

Страшният хайдутин Шибил слиза от планината, за да се предаде. Рада – дъщерята на Велико кехая, пленява Шибил с бялото си лице, стройната снага, смеха, който блика в очите ѝ, цялостното излъчване, с изключителната привлекателност и безстрашието си пред прославения хайдутин.

Шибил се променя, усамотява се, от коравосърдечен и безразсъден разбойник става замислен, добър. Силата на порива по любов и красота не само подтиква Шибил да вземе най-важното решение, а го довежда до гибел.

Когато пуква пушката, Шибил не трепва, защото е премислил всичко. Предпочита да мре там, където е най-милото му на тоя свят. Неговата смърт е изкупление, защото рано или късно всеки плаща за греховете си. Прошката идва, забавена от бащиното отчаяние на Велико кехая, който не може да спре ударите на съдбата. Между двата трупа Йовков поставя червения карамфил – Радиния хабер за свидната ѝ обич. Използвайки този романтичен детайл, писателят изразява философската концепция за вечната и палеща жарава на любовта, която не угасва дори и при смъртта.

Влечението към красотата убива Шибил, без да му отнеме силата и героичността. Юнакът трябва да мре, за да намери своя идеал, защото не го е срещнал нито в гората, нито при своите алчни за алтъни другари, нито в селото, където го посрещат с хитрост и подлост. Жертвоготовното

отдаване на любовта напълно хармонира на Йовковото вглеждане в устойчивото и ценното в националния характер.

4. „През чумавото” – Подовно на останалите творби в сборника „Старопланински легенди”, и в разказа „През чумавото” става дума за любов и смърт. Разказът трябва да покаже какво се случва във времената на смъртно изпитание, как през страшното „чумаво” време успяват да опазят белезите на човешкото. В началото на разказа чумата е слух, който се оказва достатъчен, за да смути и затвори къщите. Творбата на Йовков „проверява” възможността да се надделее над несигурността и страха. Хаджи Драган се оказва добър лечител. Той прекрасно знае, че страхът се нуждае преди всичко от символична терапия. Чумата трябва да бъде символично елиминирана, да стане безопасна и неважна. Обявяването на сватбата на Тиха е тъкмо такъв жест – ако чумата е актуалността на смъртта, то сватбата е актуалността на живота, ритуал на възраждащата се надежда. Сватбата на Тиха не се превръща в място на избавлението „Но имаше нещо болно в това веселие”. Моделът на сватбата смърт се задейства с появата на болния Величко в църквата. Той пристига като отхвърления, но незабравен жених, за да отнесе своята избранница и да се „венчае” с нея в селенията на смъртта. Чумата се е явила и всички бягат. Дори майката не смее да пристъпи към умирация си син. Прегръдката на Тиха и Величко показва силата на любовта и съпричастието. Любовта на Тиха е любов саможертва. Тя се извисява над страха от смъртоносната болест. „Тогава Тиха тръгна към чумавия /.../ тури главата му на коленете си и го загледа в очите. Булото ѝ падна и закри нейното и неговото лице.”

5. „Индже” – Основен мотив в цикъла „Старопланински легенди” е мотивът за любовта. Тя е разкрита като магия, която покорява и завладява, като нравствен дълг и възможност за духовно пречистване. Любовта става посредник между човека и Бога в яркия разказ „Индже”. Драматична е равносметката на самотния мъж след загубата на Пауна по негова вина /посича с ятагана си своя син/. Подобно на герой от античните трагедии, той е орисан постепенно да узнава чрез страданието своята същност. Като чели за изкупление на безкрайните му зверства той изпитва продължителна мъка, но тя е, която го пречиства и дарява с нравствен катарзис.

С безкрайна увлекателност разказвачът използва ретроспекцията за разгръщане на събитията в психологичен и сюжетен план. Разказът започва с един по-късен момент и връща читателя към грехопадението на Индже шестнадесет години назад, за да ги съсредоточи към времето на просветлението. Подобно на Шибил Индже е буен, красив, левент, наслаждава се на другарското веселие и виното. Плячката сякаш не го интересува, приема всички предизвикателства на опасния и нравствено унищожавач доброто занаят. Точно тази самодоволност от загубената морална мярка и от потъпкването на човешките закони отблъсква най-близките му – Пауна, Сяро Барутчията.

Промяната в Индже започва с усета на „тежката рана на гърдите му”, причинена от Сяро Барутчията. Срещу него вдига ръка Индже в самозабравата си, нарушавайки вековни морални норми като приятелска вярност, етиката на справедливостта и почитта. Останал сам, той се връща в спомените за зверствата, които е сторил. Решението да прави добро се взема спонтанно, но е резултат на дълги и кошмарни нощи.

В духа на фолклорните традиции и според Йовковото разбиране за неизбежността на ВЪЗМЕЗДИЕТО продължава сюжетната организация на повествованието: не зараства раната на Индже от куршума на Сяро, умира от изсрела на собственото си дете, не може да се прости с Пауна. Още сред страшната анатема на скървания поп писателят предизвестява приближаващото възмездие.

Индже е загърбил злото, дори външният му вид е променен в съответствие с просветлената му душа. От „страшен разбойник” той се превръща в „нрило за сиромаси”. Куршумът застига Индже в ден, когато народният закрилник вижда плодовете на душевната си промяна – хората го срещат с иконата на Света Троица, с хляб и сол го благославят. Тази среща на народа с благодетеля проправя пътя на пълното изкупление. Идва денят на голямата прошка от Пауна, която Сяро Барутчията води при Индже.

Случката с войводата потриса хората, а признанието на баба Яна Калмучката, че нещастният убиец е неговият син, наранява по-страшно Индже от смъртоносния куршум на Гърбушкото. В гледащото диво „като звяр, измъкнат от дупката” човеке Индже познава очите на Пауна. Чрез изстрела, възпроизведен от ръката на уродливото дете, е изпълнена суровата присъда. Индже се чувства готов да понесе страданието

от собственото си чедо: „Много майки съм разплакал, дойде и моят ред...” Остава споменът в народната памет, запазената жажда за хармония и любов между хората.

6. „Албена” – Разказът композиционно е организиран около един събитиеен момент – след убийството на Куцар, и около един духовно възвисяващ момент – докосването до любовта и красотата. Че доброто е винаги красиво, е безспорно. Винаги ли е добро обаче красивото?

Албена е грешна не защото е хубава. Тя просто е хубава, въпреки че е грешна. Публичният съд над нея произнася една след друга две присъди и това дели разказа на две половини. Първият път тя е оправдана чрез хувестта си, въпреки че смъртта на Куцар /красивото е по-силно от злото/, втория път е осъдена само заради любовта си към Нягул /моралният закон е над красотата/. Художествената ситуация е майсторски организирана така, че за героинята е оставен един единствен изход – грехът. Нейната хубост я изчерпва като героиня, създавайки около образа типичната Йовкова легендарност. При Албена хубостта е същност, тя е самата Хубост. Затова при описанието на нейния образ липсват подробности – тя просто е митично красива.

След извършеното престъпление Албена всъщност се е запътила към свободата, към това непозната, красиво усещане, чието съществуване само подозира. Йовков не я изправя пред въпроса за цената на тази свобода – голямото ѝ постижение е разбирането, че е съгрешила, така тя се е върнала в живота. Пътят на Албена към свободата е всъщност завръщането ѝ към морала.

7. „Другоселец” – Йовков навлиза в човешкия бит и драма спокойно, чрез обикновен разговор за плодородието и грижата за опазване на нивите. С тази реалистична картина се създава жизнената основа, на която ще се развие човешката драма, художествено убедително, като часта от трудовото всекидневие. Тя е като декор за появата на другоселеца, основа, на която се поражда художественият интерес към най-малката, незначителна подробност.

Селяните са се събрали в кръчмата и разговорите са за плодородието и грижата за опазване на нивите. Полският пазач довежда беден човек от друго село, който е пасъл коня си в нивите. Селяните са разгневени и искат той да плати глоба. Другоселецът бърка в поясе си и изважда кесия, завързана на шията му, и бавно, с мъка вади нейното съдържание. Ръцете му треперят, когато от нея изважда огниво, кремък, копчета и сгъната на четири банкнота от дайсет лева. В жестовете на героя се долавя страданието на човека, цената, която има за него жалкото му богатство. Селяните през тези няколко мига, докато следят треперещите ръце на човека забелязват и друго – виждат и кръпките по изтърканата антерия. И в този момент в настъпилото смущение и непосредствената реакция на селяните виждаме йовковите селяни такива, каквито ги рисува обикновено – с тяхната естествена човечност, доброта, състрадание. Докато прения миг са готови да наказват, да бият всеки, който посегне на труда им, сега те му прощават, трогнати от мизерията на един чужд и същевременно близък по съдба човек. Спускат се да помагат на болния кон, донасят храна. Другоселецът се грижи за животното, суети около него, докато настава мрак. Хлябът, донесен от селяните, стои недокоснат на каруцата. Самотата на селянина се превръща в чувство на безпомощност и особено, безнадеждно примирение. Картината на седналия селянин, взел главата на коня на коленете си, ще остане един от най-силните образи в нашата литература, символизиращ мъката на някогашното село и цялата дълбока, трогателна обич на човека към страдащото животно.

8. „Серафим” – Копнежът за щастливо съжителство в ежедневието между хората е концентриран оригинално в образа на Серафим. Той е един чудак. Йовков описва с тънко детайлиране не само окърпеното палто, но и жестовете на героя, когато се храни така, че да не пропъди подскачащите наоколо врабчета. Очите му са учудени, те светят с някаква нехайна нежност и доброта. Той е „Божия птичка”, слязла да посее хармонията на небесното. Серафим извършва благородна постъпка, щедро предлага на Павлина скътаните си пари, за да излекува болния си мъж. Благородството и милосърдието придават на Серафим хармоничния пулс на една вселена мечтатели и ентузиастични на добродетелта.

НИКОЛА ВАПЦАРОВ

/1909-1942/

ПОЕТЪТ РАБОТНИК ОГНЯРОИНТЕЛИГЕНТЪТ

Вапцаровата поезия е поезия за човека - обикновен, уязвим, осмислящ истината за света, мечтаещ, вярващ, всеотдаен. Социална жертва, но и творец на живота. Това не е поезия на констатациите, а на търсенето, поезия - „разговор” с читателя за изконните битийни стойности. Вапцаровите лирически текстове простичко и искрено „говорят” и „спорят” за машината, труда, безсмъртието, родината, историята, изкуството, смъртта, бъдещето, жертвеността, вярата. Те градят един художествен свят, в центъра на който стои драмата на човека в съвременната цивилизация. Това е Вапцаровото поетическо откровение - етически размисъл за живота, света и „човека в новото време”.

Никола Йонков Вапцаров е роден в Банско през 1909г. Баща му - Йонко Вапцаров - е авторитетна и влиятелна личност с твърд характер и патриотичен дух, свързан активно с македонското революционно движение. Майката - Елена Везова - е будна, чувствителна и вярваща жена, протестантка, завършила Американския колеж в Самоков и учителствала няколко години. Малкият Никола расте в патриархално семейство със строг морал и здрави религиозни традиции. Детството му съхранява спомените за посещенията на Яворов /1912/, както и за пребиваването в дома им на немския кайзер Вилхелм, придружен от княз Фердинанд.

Бъдещият поет учи първоначално в Банско, а гимназия завършва в Разлог. Буден и любознателен, Никола чете, обича да рецитира, свири на китара и мандолина. Домът на Вапцарови често е посещаван от писатели, художници, учени, влиятелни обществени личности.

В периода 1926 - 1932г. Никола Вапцаров учи във варненското Военноморско училище. Непосредствено преди дипломирането си постъпва като стажант-механик на кораба „Бургас”, с който е свързано плаването на юг - Цариград, Александрия, Порт Саид, Хайфа, Кипър.

Житейските изпитания започват след завършването на училище. Вапцаров работи последователно като сътрудник на в. „Зора”, като машинен техник във фабриката за хартия в Кочериново, в мелницата на братя Бугарчеви, като огняр на локомотив, в софийски екарисаж, като синдикален деец.

През 1940г. излиза единствената му книга-поетическият сборник „Моторни песни”, останал почти незабелязан от литературната критика, но радващ се на все по-голяма популярност в последвалите години и десетилетия.

В периода 1939-1942г. Вапцаров се включва в нелегалната антифашистка дейност, привлечен е за сътрудник на Цвятко Радойнов и активно участва в минноподривната дейност на комунистическата партия. През пролетта на 1942г. е заловен, разпитван, осъден на смърт и разстрелян на 23 юли същата година.

Поезията на Вапцаров е наситена с публицистична диалогичност, с реалистична точност. Това довежда до редица нови черти в образа на героя - поета работник, до обогатяване на поетичния език, до приземяването му. Въвеждането на разговорната реч, спора, диалога става основа за ново поетично мислене.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

Цялата поезия на Вапцаров е нравствен и художествен документ на епохата; темите, които засяга - за живота, за човека, за Родината, за историята, за борбата на трудовите маси за по-щастливо бъдеще, - са актуалните за времето. Многопластов е образът на живота във Вапцаровата лирика, той е полюсно противоречиво понятие. Представен е в неговото „днес” и неговото „утре”, в аспектите на социалното страдание, също и на труд, творческа енергия, прогрес. Сегашният свят е отречен като „Стар свят”, който трябва да си отиде, защото разрушава човешкото в човека и сам трябва да бъде разрушен. Алтернативата му е „новият свят”. В него хората ще са щастливи и ще се намират в нови взаимоотношения, моторите и машините, които са средство за угнетяване в „стария свят”, ще са най-важните инструменти за достигане на идеално устроеното общество. Но за да се достигне до него, трябва да се премине през границата, която рязко разделя двата свята.

Това е възможно само с помощта на революция, която разрушава стария свят, преодолява границата и открива пътя към ново ценности. Революционният акт свързва всички, които участват в него, прави ги едно сплотено ядро. Един от важните въпроси, които поетът поставя, е трябва ли в името на справедлива кауза да се стигне до отричане на отделната личност. Поезията на Вапцаров убедително внушава идеята, че промяната, която трябва да се извърши, е в ръцете на историческия месия, който може да бъде всеки един човек.

ГЕРОИ

Новият момент в творчеството на Вапцаров е индивидуализирането на човешката съдба, показване драмата на обикновения човек в обикновени човешки ситуации. Герой на Вапцаров става възроденият „малък човек”, живеещ във времето на машините и моторите, смазан от поробващата им сила. Той е на социалното дъно, но колкото е по-голямо страданието му, толкова по-твърд излиза той от него, защото всяко страдание е опит, урок, знание, което отваря очите и пречиства душата. Затова той е показан в развитие, в процеса на историческо осъзнаване. Получил просветление, той сам ще стане негов проводник. Или, с други думи, героят на Вапцаров е човекът в постоянно развитие, в търсене, в противоречие със света и със себе си, променяйки се, той променя историята, той я твори. В отстояването на своите идеи в свят, който им е враждебен, героят се превръща във войник и се слива с всички подобни на него. В творчеството на Вапцаров героят е разширен, събирателен образ - той е човек класа, човек народ, човек човечество.

Най-смисленият човешки акт за героя е поривът към героично-жертвената смърт. Той е твърдо убеден в смисъла на саможертвата, но и не са му чужди съкровените преживявания, които са отречени от голямата борба. Много важна черта от образа на лирическият аз е вярата, срещу която няма открити оръжия. Наруши ли се нейната цялост, тя престава да съществува, съхрани ли я, ще премине границата и в двубой с живота ще постигне своята цел - живот и след смъртта.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

ПОЕЗИЯ:

1. „Вяра” - Поетът поставя това стихотворение на първо място в своята стихосбирка, обособявайки го по този начин като програмно. Вярата е основна житейска категория и свръхценност в нравствената система на Вапцаровия лирически герой. Това стихотворение е посветено на човешката надежда, че “утре ще бъде /животът по-хубав/ животът по-мъдър”. Творбата синтезира в себе си Вапцаровата житейска философия, в която преобладават оптимизма и мечтата за хармоничното “утре” на света. Възможността да се изгради друг, алтернативен свят на мястото на съществуващия, осмисля битието на човека и разкрива пред него хоризонтите на бъдещето, превръща се в основание и стимул за живот. Отнемането на вярата е равносилно на духовен разпад на личността, равносилно е на смърт: “миг след грабежа /ще бъда аз нищо”. Вярата в живота, но в бъдещия светъл, справедлив и хармоничен живот е неунищожима, неподвластна на куршумите, недосегаема за смъртта.

2. „Писмо” /”Ти помниш ли...”/ - Тръгнал от младежките копнежи, попаднал в “капана” на живота, изпитал омразата, озовал се в ада на своята разпаднала се духовна идентичност, човекът отново успява да намери себе си и да организира новия си нравствен мир благодарение на БОРБАТА. Тя е, която му връща зрението за красотата на света, възкресява “радостта, помръкнала в сърцето”, и заменя “празните химери” с преоткритата обич към живота. Така, благодарение на социалната си драма, лирическият аз помъдрява за житейските стойности и чрез това изстрадано познание провижда пътя си в бъдещето. Бъдещето е светло и примамливо. За него лирическият герой е готов да умре. Очертани са подвигът и красивата смърт. Саможертвата е отъждествена с песента като знак на духовно извисяване.

Но да умреш, когато се
се отърсва
земята от
отровната си
плесен,

когато милионите възкръсват,
това е песен,

да, това е песен!

3. „Песен за човека” - Творбата е построена като спор между двама души - дамата и поета, какъв е човекът на новото време. Истинско предизвикателство е да се привлече историята на един престъпник в спора за достойнството на човека. Приобщаването на злодея към човешките ценности става чрез песента /ключов образ в творчеството на Вапцаров/, която помага на героя да прогледне за доброто. И тук вярата и мечтата са житейски импулси за героя, отправни точки на неговото себенамиране и духовно себепостигане.

4. „Сън” - Образът на труда като емблема на райския бъдещ живот е в центъра на стихотворението „Сън”. Чрез съня и мечтата бъдещето нахлува в настоящето, за да даде смисъл на изпитанията, лишенията, смъртните предизвикателства. Творбата е издържана като диалог между двама приятели в навечерието на поредната атака срещу врага. Фернандес споделя с Лори сюжета на един прекрасен сън, в който войната ще е останала назад във времето, а хората ще се радват на свободата и на творческия, облагородяващ труд, ще се радват на хармонията във взаимоотношенията помежду си:

В завода ти, Лори, си надзирател
и казваш: “Днеска искам триста болта!”
“Добре, Лори, отлично, мой приятел!”
И двамата се смеете доволни.

Заводът тук не отнема въздуха на човека, а е светъл и приветлив. Машината е приятел на човека, негов съюзник в съзидателния творчески труд.

5. „История” - Търсейки своята истина, изстрадвайки прозренията си за света, борейки се със суровата реалност и вярвайки в “дните честити”, Вапцаровият лирически човек твори Историята.

Възможностите за диалог на обикновения, на малкия човек и Онази, която се е извисила над него, за да подреди и пресеи събитията на епохата и ги впише в страниците си, е основният проблем в стихотворението “История”. Защото човекът има какво да каже на тази стара и мъдра учителка. Има на какво да я научи. Но дали Тя ще го разбере?

Историята е призвана да фиксира чрез словото делото на своите исторически творци, за да го съхрани за поколенията във времето. Делникът, страданието, борбата на човека не бива да останат “под буквите и редовете”. Справедливо е те да бъдат запечатани върху историческите страници като изстрадан и значим човешки опит. Художественият текст “подказва” по какъв начин ежедневно битие на човека може да “влезе” в историческата памет. Простите, но искрени думи, са ключът към пълноценното присъствие на хилядите Вапцарови съвременници в света на “бъдещите хора”.

Стиховете на поета работник утвърждават идеята за обвързаността на историческите времена, за поучителния диалог между поколенията. Обединени от идеите и надеждите, от живота и смъртта, от борбата за бъдещето, хората заедно творят събитията и движат напред историческото развитие.

6. „Завод” - Не толкова материалните лишения, колкото духовното обезличаване се интерпретира като трагедия в лириката на поета работник. Тези значения намират своите конкретни измерения в стихотворението “Завод”. Тук вниманието е насочено към истинското лице на настоящето, а животът е олицетворен и видян в облика на “настръхнало, вбесено псе”, от което човекът е принуден да отвоюва “неуморно” и упорито всяко “парченце хляб”. Така постепенно се утвърждава идеята за борба с живота, която е основополагаща за Вапцаровия модел на света. Тази схватка е непрекъсната и всекидневна.

“Заводът затвор” отнема въздуха и простора и е контрастно противопоставен на широкия и отворен към небето природен свят с разлюлените от пролетния вятър ниви и заблестялото слънце. Сред грохота на машините и мрака на заводските стени човека сякаш е ослепял за хармонията на пейзажа. В ежедневната битка за оцеляване той дори е принуден сам да се дистанцира от красотата, да се откаже от нежността, да потисне копнежа. Вкопчил се в оцеляването Вапцаровият герой деградира и оскотява, все повече се отдалечава от своята човешка същност.

7. „Кино” - В структурата му са “вградени” две контрастни картини - измислената, разкрасена филмова мелодрама, от една страна, и жестоката трагика на човека “тук” и “сега”, в социалния ад,

от друга. Филмовата представа за живота е дискредитирана с помощта на иронията. Изграденият от евтината масова култура образ на човешкото съществуване е сладникав и еднозначен, без дълбочина, без питания, без сложност. В него преобладават клишето и шаблона. В това псевдоизкуство всичко е предвидимо и привидно близко до природата. Не могат да страдат истински онези, които властват в общественото пространство, онези с лимузините.

Съдбата на истинския човек, смазан от реалността на мизерията и “неусетно гаснещ” в покрайнините на обществото, а няма. Стихотворението „Кино” развенчава популярността на масовата култура и внушава представата за стойностното изкуство – реалистично и искрено, идващо от живота и постигащо суровата истина за човека в този живот.

8. „Прощално”, „Борбата е безмилостно жестока....” /”Предсмъртно”/ - Двете стихотворения са писани пред прага на смъртта. В очакване на разстрела личността остава сама със себе си, за да осмисли отново, за сетен път, своя живот, своята истина, своята вяра.

Мотивът за любовта е обединяващото звено между двете стихотворения, които иначе са доста различни и като тоналност, и като послание. Едното /”Прощално”/ е отправено към любимата жена, а другото изповядва общата любов на борците към своя народ. По този начин любовта представа да бъде просто чувство, а прераства в общ житейски принцип, в модел за отношение между хората.

Дори пред смъртта поетът се обръща към съвременниците, към народа, за да сподели за последен път с тях прозренията, до които е достигнал. За Вапцаров няма съмнение, че основното съдържание на епохата е „безмилостно жестока”, „епична” борба. В миг на върховно изпитание той преценява собственото си участие в нея. В мислите му правилно се осветлява проблемът за личност и колектив. Личността, посветила се на велика цел може да загине, колективът трябва да доведе делото до победен край.

/”Аз паднах. Друг ще ме смени и ... толкоз / Какво тук значи някаква си личност?”/. Личността остава и след смъртта със своя народ, превръщайки се в частица от неговото бъдеще:

но в бурята ще бъдем пак със тебе,
народе мой, защото те обичаме!

Така индивидуалното битие се слива с колективното. Така Историята разкрива своя човешки смисъл, а човекът – своята историческа личност.

ДИМИТЪР ДИМОВ

/1909-1966/

ГЛАСЪТ НА ОСЪДЕНИТЕ ДУШИ АНАТОМЪТ НА ОБЩЕСТВОТО

Димитър Димов е роден на 25 юни 1909г. в Ловеч. Баща му е офицер, загинал на фронта през Междусъюзническата война. Вторият му баща също е офицер, а по-късно тютюнев експерт. Майката на писателя има литературни интереси. Димов учи в Дупница, след това в София, където завършва Първа мъжка гимназия. През 1928г. започва да учи във Ветеринарномедицинския факултет на Софийския университет, завършва през 1934г. като доктор по ветеринарна медицина. До 1939г. е участъков ветеринарен лекар, работи като микробиолог в Бургас. Асистент е по анатомия в Софийския университет от 1939г. През 1943г. заминава на едногодишна специализация в Мадрид. Мобилизиран в Беломорието до септември 1944г. Доцент е в Агрономическия факултет в Пловдив, доцент в Селскостопанската академия. Професор по анатомия на гръбначните животни от 1950г. Председател на Съюза на българските писатели от март 1964г. до смъртта си. Димов е автор на над 20 научноизследователски труда, а след 1966г. в архива са открити нови планове и ръкописи за две книги. Умира на 1 април 1966г. в Букурещ.

От 1942г. Д. Димов сътрудничи с разкази, пътеписи, окъси от романи и драми във вестниците “Литературен глас”, “Литературен фронт”, “Мир”, “Нродна култура”. Разработва психологическия и социалния роман. Писател с подчертано демократични позиции, Димов утвърждава в българската литература модерен художествен стил, който се характеризира с психологическо проникновение, интелектуална задълбоченост, остра конфликтност.

Първият роман на Димов е “Поручик Бенц”/1938г./, вторият - “Осъдени души”/1945г./, за който получава държавна награда. През 1951г. излиза романът “Тютюн”, който се превръща в

гръмко литературно събитие и голям идеологически скандал. След остри полемики, в които се намесва самият министър-председател В.Червенков, Д.Димов е принуден да напише втора редакция на романа си според указанията, които получава от критиката и многобройните обсъждания. Втората редакция на романа излиза през 1954г.и веднага бива провъзгласена за социалистическа класика. Едва през 1992г. произведението възвръща първоначалния си образ. Авторът публикува пътеписи за Испания. Пише пиесите “Жени с минало”, “Виновният”, “Почивка в Арко Ирис”. Сред незавършените творби на писателя е романът “Ахилесова пета”, който Димов започва през 1958г.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

Ако романът “Тютюн” се определя като върхово постижение на писателя, по пътя си до него той написва няколко значителни художествени произведения. През 1938г. излиза първият роман на Д. Димов, “Поручик Бенц”. Още в него писателят търси отговор на загадката на човешката душа, интересуват го силните характери и страсти. Действието се развива на фона на драматизма на Първата световна война. Още с това произведение разкрива своята глобална идея за човека: ”Животът и хората са безкарайно сложни”. Вторият роман на Димов - “Осъдени души”/1945г./ се докосва до историческия трагизъм на времето, разкривайки отново драмата на човека. Романът съчетава екзотика и универсалност, сложно преплита сюжетни линии, гради се върху внезапни обрати на действието. Целият роман е една голяма метафора на абсурда на човешкия живот.

ЗАМИСЪЛЪТ НА РОМАНА “ТЮТЮН” първоначално обхваща идеята да се пресъздаде животът на три поколения тютюноотърговци. Д.Димов е имал намерението да проследи историята на загиването на старите родове и нахлуването на нови, безскрупулни и енергични търговци, които променят цялостния облик на обществените отношения. Впоследствие авторът съсредоточава действието върху последното поколение, показва финала на трагедията. Днес романът “Тютюн” се определя не само като “социална епопея”, но и като “психологическа драма”, като “романтичен роман”. Критиците смятат, че в него се съчетават исторически, битово-психологически, философски и нравствено-етичен план. Епическата творба е панорама на действителността у нас в началото на 30^{-те} години до победата над хитлеристка Германия, но той е и историята на една любов. Майстор на социално-психологическия анализ, Димов изобразява дълбоките конфликти на тази епоха и как те влияят върху съдбите на хората. За период от 15 години е проследен двубоят между двата враждуващи лагера-от една страна светът на “Никотиана”, а от друга - светът на тютюноработниците.

ОБРАЗЪТ НА “НИКОТИАНА” стие в центъра на художествения свят и е символ на прокълнатите, “осъдени души”. Множество са значенията на този образ. Той присъства символно като хищно чудовище, в името на което се случва всичко; като минимодел на социално-икономическото и политическото устройство на живота на обществото. Този образ е ос на всички центробежни и центростремителни движения в романа. Той се превръща в метафора на злото в човешкия живот, злото, което човекът доброволно е приел, избрал, привлечен хипнотично, или злото, на което е бил жертва.

СВЕТЪТ НА БЕДНОСТТА и СВЕТЪТ НА БОГАТСТВОТО са два контрастни образа в творбата. Те са антиподи в своята същност, имат свои персонажи, свои закони и своя логика, своя затворена система. И двата свята обаче са неединни, раздирани от своите противоречия и различния поглед към живота. Двата антиподно свята, живеещи по своите закони, странно се доближават и докосват чрез крайностите си. Това са крайности в общественото устройство. Те уязвяват целостта на човешкото общуване. През погледа на Д.Димов процесите на човешкото общуване в социален план са сложни, трудно познаваеми и предвидими. Ако се съди по края на романа, едва ли Д.Димов може да хармонизира общността и човешките съдби. Авторът се интересува от нравствено-психологическия аспект на човешките проявления, особено на трагическото, гибелното, на обречеността на надеждите и победите.

ГЕРОИ

Писателят разглежда човека и неговата съдба в преломно историческо време, за да постави въпроса има ли победители в историята и да внуши, че това зависи от избора на отделната личност. Героите на Д. Димов са силни, волеви хора, устремени към целите си, но и жертви на своите страсти. Душевните им противоречия са на преден план при изображението. Героите са строго индивидуализирани, всеки има свое неповторимо присъствие, но в същото време между тях има нещо общо. Главните женски образи са близки до представата за “фаталната жена”-интелигентна, властна, горда, но и чужда на майчинството. Любовта ѝ е чувствена, силна, но не носи щастие. Тя може да се поддава на порока, но е смела, волева, силна духом.

ИРИНА е най-привлекателният женски образ в творчеството на Димитър Димов. Героинята притежава физически и душевен чар. Съдбата не ѝ поднася това, което тя смята, че заслужава, и в опита си да постигне невъзможното лично щастие тя мъчително деградира.

Съдбата на главната героиня Ирина служи като своеобразна рамка на повествованието в романа. В началото на романа тя е на 17 години, гимназистка, влюбена в книгите си и с мечти да следва медицина. В края тя се самоубива, едва 30 годишна, морално похабена и отровена от света на “Никотиана”. Ирина става жертва не само на обстоятелствата, но и на нереалната си представа за любовта и успеха в обществото, както и на склонността си към компромиси. Падението на тази най-привлекателна в творчеството на Димов героиня е проследено хронологически и е представено като пътуване към истината за себе си и за света.

Ако в женските образи на преден план е психологическата драма, то при мъжките персонажи Д. Димов се насочва към упадъчното, трагичното влияние на силната страст върху човешката личност. Видим е неговият стремеж да надникне в изтерзаната душа на интелектуалежа от едно време, в което човекът не може да не застане на кръстопътя на историята.

БОРИС МОРЕВ е самотник, човек на могъщите страсти и изпълнен с енергия до краен предел; негова максима е, че целта оправдава средствата. В края той загива от постигането на собствените си желания, от богатството и могъществото, които е постигнал. Както и Ирина, той е “осъдена душа”, на защото изборът му го е насочил към злото.

Образът на Борис Морев позволява на Димов да въплъти възможностите, открити от тютюна, за настаняването на безскрупулни индивиди на върха на икономическата власт в страната. Стилът на автора демонизира фигурата на Борис Морев, максимално я отдалечава от човешките черти, за да представи волята за власт и стремежа към свръхчовешкото. Борис постепенно разрушава обвързаността си с рода, отгласква се радикално от родовите белези, което извежда смисъла на романа вън от епично-патриархалния модел. Срамът от баща му още в първите страници поставя началото на “обезродяването на Борис”. Ненавистта към братята му, коравосърдечие, с което премазва конкурентите, типологизират образа и задават хоризонта на очакване на по-нататъшните му действия. Устременият към просперитет Борис напуска родния град, изоставя болната си съпруга, бракът с която го лансира до върховете на властта, продава интересите на родината си, както и единствената жена, която обича, на чужденците. Борис е завършеносъздание на творческия интерес на Димов към катастрофичните характери, към безродните и безскрупулните. Борис е неспособен на емоционална обвързаност със семейството си или с родния град. Не човешките същества сами по себе си и връзката с тях имат стойност за бъдещия директор на “Никотиана”, а средството, което те представляват, за постигане на “златния мираж”. За него не съществуват моралните качества и категории, доброто, нито злото, дори не и богатството, а волята за власт, идентична с презрението.

ДРУГИ ГЕРОИ: Спиридонов, Барутчиев, Костов, фон Гайер, Зара и др. са от лагера на фабрикантите капиталисти;

Лиля, Варвара, Шишко, Динко, Стефан и Павел /братя на Борис/ и др. са от лагера на комунистите.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

Романът “Тютюн”

Романът на Димитър Димов е преработен под политически натиск. Първата редакция излиза през 1951г. и има голям успех сред читателите. С обсъждането на роман в Съюза на българските писатели ЗАПОЧВА И СКАДАЛЪТ ОКОЛО ТВОРБАТА. В обсъжданията се налага отрицателното отношение, много малко са тези, които я харесват. Следва “вестникарска кампания” с противоречиви мнения; **СТИГА СЕ ДО АБСУРДНОТО ПРЕДЛОЖЕНИЕ РОМАНЪТ ДА СЕ ПЕРЕРАБОТИ И ДА СЕ ОБОГАТО РЕВОЛЮЦИОННАТА ЛИНИЯ В НЕГОВИЯ СЮЖЕТ.** Както писателят сам споделя, “с голяма неохота и под голям морален натиск”, той добавя ново 250 страници и разработва паралелна любовна линия между Павел Морев и Лиляна. Получава се едно утежнено, механично разводнено издание. **ВТОРАТА РЕДАКЦИЯ ИЗЛИЗА ПРЕЗ 1954г.** “Второто раждане” на първата редакция става през 1992г., когато издателство “Труд” я предлага на съвременните читатели, някои от които не я познават.

ОСНОВНАТА СЮЖЕТНА ЛИНИЯ обхваща историята на трагичната любов между Ирина и Борис. Тези два образа владеят основните пространства в романа и около тях се разгръщат и очертават и други отношения и взаимодействия. Ирина и Борис са възплъщение на авторската концепция за човека и света. Писателят е градира образите им и техните взаимоотношения по определени етапи: срещата на Борис и Ирина - първи кръг на взаимоотношенията им; личностният път на двамата след раздялата; новото начало на любовта им в общия им път; граничният момент на техните взаимоотношения - раздяла, страдание и смърт.

В най-значимата творба на Д. Димов - романа “Тютюн”, присъстват характерните черти на епическия роман от 50^{-те} години: на преден план е историческата тематика; темата е разгръната и в личен, и в обществен план; стремежът е към обективно, реалистично отразяване на действителността. В произведението проличават и някои тенденции на романа на 60^{-те} години на 20 век към психологизация - засилен интерес към преживяванията, към “вътрешното” действие; героите най-често са трагично раздвоени, колебаещи се в своя избор и в правото си на избор. Като романист Димитър Димов не налага своята позиция и не използва обстойни авторски коментари.

ДИМИТЪР ТАЛЕВ

/1898-1966/

РОДОЛЮБЕЦЪТ

ЕПОС ЗА ЕДНА РОДИНА

Родината и историята - това са двете категории на творчеството на Димитър Талев. Около тях той строи вселената от образи, повествованието за една многострадална земя. Те са фундаментът на човешкия живот и на всяка общност. От тях тръгва познанието за народността и човека. Творбите на Талев стоят в българската литература като адекватно изследване на проблемите за етническото и верското противопоставяне, за съжителството върху една земя, за човешките простите принципи на общото битие.

Димитър Талев е роден на 1 септември 1898г. в Прилеп /Македония/. Расте в семейството на майстор железар и ковач, в чийто дом владее дух на патриархалност и възрожденски оптимизъм. На девет години изгубва баща си. Редуващите се войни са причина за безсистемното му образование - учи с прекъсвания в Прилеп, Солун, Скопие, Стара Загора. Завършва гимназия в Битоля. Следва по един семестър медицина и философия в Загреб и Виена, завършва славянска филология в Софийския университет през 1925г. Работи като коректор, а по-късно става член на редакцията на в. “Македония”, който се оформя постепенно като орган на дясното крило на македонското движение. Сътрудник и редактор е в културния отдел на в. “Зора”. Изключен от съюза на българските писатели през 1944г. През октомври същата година е арестуван, без официално обвинение, без съд и присъда, с упреци за “прояви на великобългарски шовинизъм” е задържан в Софийския централен затвор /до края на март 1945/. Изпратен е в лагер в Бобовдол до края на август 1945г. Отново е арестуван през октомври 1947г., тежко болен е въдворен на работа в мина Перник, рудник “Куциан” до февруари 1948г. Оцелява с усилията на сълагерници. В годините 1948-52 семейството му е изселено от София в Луковит, където в

условията на изолация Талев доработва романа “Железният светилник”, създава “Преспанските камбани” и “Илинден”. Посвещава се на свободна писателска практика. Умира на 20 октомври 1966г. в София.

Димитър Талев е автор на обемно литературно творчество-разкази, повести, романи. Още приживе получава огромно читателско признание. Най-голяма известност му донася романова тетралогия /роман в 4 части/ за съдбата на Македония. Плодотворният период в творчеството му е 50-те години на 20 век. Създава трилогията “Усилни години”, тритомния роман “Самуил”, осъвременява историческата проблематика с книги като “Хилендарският монах”, “Кипровец въстана”, “Братята от Струга”.

ОСНОВНИ ТЕМИ И ПРОБЛЕМИ

“Железният светилник”

РОДИНАТА И ИСТОРИЯТА - това са двете основни теми в творчеството на Димитър Талев. Творбите му адекватно изследват проблемите за етническото и верското противопоставяне, за съжителството върху една земя, за човешки простите принципи на общото битие. Големият роман “Железният светилник” е роман за Българското възраждане.

КОМПОЗИЦИЯТА на романа е изградена изцяло в духа и традициите на класическата повествователна школа: праволинейно и отмерено развитие на действието; хронологически подредени събития, които се основават на бавното отричане на старото и налагане на новото в личния живот и в общия живот на рода /града/.

ЕПИЧЕСКО Е И ВРЕМЕТО на романа. То се разпростира в миналото, но същевременно е субективизирано по особен начин. Повествувайки за епохални събития, авторът неусетно свива фокуса, като показва, че следва отделна сюжетна линия. Така се получава интересен ритъм и особена кулминация - от плавното описание на живота на общността през романовото описание на ГЛАУШЕВИ до рязкото прекратяване на повествованието в даден кулминационен момент. Създава се ефект на нагъване на пластове от повествованието един върху друг. Времето на романа става метафора на битието:

- физическото време- от 1833г. До началото на 1865г., т.е. от бягството на Стоян до сватбата на Лазар;
- историческото време- борба за независима църква и създаване на читалища и българско светско училище в условията на робството;
- индивидуално-субективното - тече много по-интензивно, често се пресича с обективно налагащите се процеси и обединява в едно семейно-битовата с обществената проблематика на романа.

ПРОСТРАНСТВОТО на романа може да бъде поделено между личностното и общественото. Оказва се, че общият живот може да бъде мислен само чрез понятието за институция. Институциите в романа са основните пунктове на сюжета /като се говори за сюжетно пространство, става дума за тези точки, около които се “навързват” събитията; точки, между които се помещават герои, събития, време/.

ДОМЪТ е първата институция от българското обществено пространство, с която читателят се среща в началото на романа; това е продължението на рода, реализиране на наследените черти и стремежи на дедите; той е и себеосъществяване, успешно достигане до желаното благополучие.

Стоян Глаушев напуска своя роден род, за да избяга от гнева на бея, и намира ново начало за живота си в реализираната мечта на хаджи Серфимовата внука за дом и семейство. Домът на Султана е основна ценност, фундамент, върху който се крепи цялото съществуване. Ето защо тя подхожда с такава грижа и внимание към него. Тъкмо него се стреми да опази тя, преминавайки през многото изпитания, защото той гарантира благото на семейството ѝ. По сходен начин е разработен и мотивът за дюкяна, свързан с образа на Стоян Глаушев. Пришалецът в Преспа и, още повече, недодяланият селянин, който се свързва с гордата внучка на хаджи Серафим, е приет много трудно в средата на занятчиите. Както домът, така и занаятаът е затворено пространство за чужденеца.

ЦЪРКВАТА /вярата/ е централен проблем за романа, около който гравитират някои от най-важните внушения на текста. Темата за градежа на новата църква обхваща значителна част от

фабулата. Благодарение на нея се разгръщат повечето герои, постига се динамиката на действието, размишлява се за същността на вярата и за начина, по който тя се преживява от преспанци. Въвежда се фундаменталният проблем за българското минало-робството. Вярата е тази, която опазва народността. Вярата е това велико явление, благодарение на което множеството се мисли като цяло, като един. Това единение прави възможно изграждането на националното самосъзнание. За романа “Железният светилник” вярата е безспорният пазител на народа, безусловният източник на патриотизма, обединителят на всички българи.

УЧИЛИЩЕТО /читалището/ и по-общата категория на просветата следва проблема за собствена вяра и църква, макар че в първия роман от тетралогията този проблем е едва в своето зараждане. Съпротивата срещу гръцката църква закономерно поражда желание за автономна просвета; желание за по-добро, по-адекватно и дори с европейски измерения образование на български език и от български учители.

ГРАДЪТ И СЕЛОТО стоят в трайна опозиция в романа. Тази опозиция навлиза с разгръщането на образа на Стоян Глаушев, още в самото начало на произведението. Така градът Преспа се появява в развързката на романа и става измисленото пространство, където се помещава фабулата. Авторът описва обичаите на жителите му, архитектурата на къщите му, изобщо градът е важен романов фактор. Противопоставянето град-село е културологично противопоставяне. Градът е символ на по-съвършена социална организация, на относително по-поносими икономически условия на живот в него, остротата на робското като че ли е притъпена. Той осигурява и по-висок цивилизационен модел, особено в рамките на Османската империя и означава прогрес на множество равнища и то прогрес, достижим от робите.

ПРОБУЖДАНЕТО НА НАРОДА е основен проблем за романа. Важността му се маркира и от заглавията на частите, които сами подкрепят този прочит чрез свързаността си, а наименованието на третата част обяснително посочва проблема: “Народ се пробужда”. Народът не е реалност, която се изгражда, това е назоваване на всичко общо, свързващо множеството-вяра, език, дом /територия/, единство, свободна идентификация.

ГЕРОИ

Образите в романа изграждат мрежа от отношения и връзки, която покрива структурата на институциите. Така пластовото съдържание се усложнява, а героите извличат пълнежа си от институциите, с които се свързват. Особено ясно това се вижда при второстепенните герои, чиято поява и романово битие са напълно зависими от дадения проблем. В структурата на всеки образ е залегнал пространственият принцип. Множеството изпитания не променят героите, а ги изграждат, допълват характеристиките им или просто ги доказват; епическата им насоченост не им позволява резки завои и отклонения.

СТОЯН ГЛАУШЕВ е мъжът, който дава името на рода, стои в началото на романа и още с първите си действия, задава идейното движение на текста. Простодушният момък от село Гранче убива хрътката на селския бей, бранейки живота си. За да избегне отмъщението на жестокия бей, Стоян забягва в града и така разчупва обръча на родното в опозицията село-град. С убийството плашливият момък навлиза в ритуалната схема на посвещението. Така героят прекрачва от несъзнателния, робски живот в живота на постепенно осъзнаващия своята свобода дух. Поема пътя на изпитанията, по път, който трябва да извърви и целокупният български народ-към осъзнаването и отстояването на собственото си достойнство. До края на романа той запазва своята веселост, сантиментална умилителност и подчинение на жена си.

СУЛТАНА навлиза в сюжета през погледа на Стоян. И двамата са белязани от знака на необикновеното-той със силата си, тя с необикновения си избор, разум и твърдост. Те поставят началото на необикновения род Глаушевци, който става представителен за българското общество. Бракът на Султана не е просто жест, който разтърсва консервативна Преспа, той е подвиг, обоснован разумно. Чорбаджийската дъщеря се изправя срещу обичая и знатния си род, като прибира бедния селянин в името на спасението на семейството си и продължението на рода. Още в началото тя е описана като властна, упорита, със строг и пронизващ поглед, с безкомпромисен разум. Нейните действия до края на живота ѝ са в съгласие с този портрет. Тя е инициативна, способна да застане срещу целия град, когато е необходимо. Притежава уменията да споява

всички като един. Никой по-добре от нея не познава скритите механизми, човешката злоба и завист, силата на консерватизма в спокойния живот на Преспя. Султана е надарена с тънък усет за характера на човека, предусеща бедите, постъпките, дори мислите, преди да са изказани. Тя не е само рушителка на една остаряла норма, но сама става пречка, задръжка на новото, макар да се обявява против традициите на рода. Тях тя носи дълбоко в себе си и ги отстоява с цената на престъплението /убива дъщеря си Катерина, за да запази семейната и родовата чест/. В образа ѝ се откриват рушителни сили и инстинкти, които водят началото си от патриархалния морален кодекс. Султана е изтъкана от суеверия и мрачни предписания на едно жестоко време, което бавно отминава. Наред с всичко това тя е нежна и любяща съпруга и майка, всеотдайна в грижите си към своите деца, грижовна и разумна стопанка. За победата на новото тя трябва да отгледа, да изучи и съхрани Лазар, а заради родовата чест на семейството Султана трябва да прати на смърт дъщеря си. Нейната душа е арената, където конфликтите си дават среща. Султана участва в няколко противопоставяния с останалите женски образи: с Катерина, с Ния, а те помежду си: Божана-Ния, Божана-Катерина. Сблъсъкът между Султана и Катерина и съответно с Ния се осъществява върху функционалното поле на патриархалния моралистичен образ на майката и затова всяко нейно действие е в споменатия модел.

Султана Глаушева е изваяна от къс черен мрамор, внушителна и страшна като жесток пазител на скрижалите на племето. Има някаква неизречена до края боязън у Талев, че без хора като Султана ще се разпадне родът, че без този могъщ първоначален тласък в страшния и враждебен свят ще се прекъсне родовата нишка. Трябва наистина да живееш с възрожденски дух, чувства, мисли, за да можеш да създадеш истински конфликт между Султана и Ния по повод ЖЕЛЕЗНИЯ СВЕТИЛНИК И ГАЗЕНАТА ЛАМПА, да тръпнеш пред нововъведенията, които погубват този свят, да пресъздадеш резките реплики на Султана по повод всяка промяна в бит и обичаи.

КАТЕРИНА - първата ѝ проява преминава “през очите” на рилския монах, който задава типологията на образа ѝ: “Боя се за тебе и за всички, които ще те срещнат... Запази я, Боже, от грях и да не става оръдие на греха”. Катерина отправя предизвикателство към цялостната представа за морално поведение на майката и общността. Тя извършва грях в желанието си да принуди обществото да я венчае за любимия. Нейното поведение и съдбата ѝ стават предсказуеми с посочените особености. Катерина се отграничава от строгия нравствен модел с буйната си жизненост, с неукротимия смях, който без нея не би заливал Глаушевия дом, с детската бърливост. Тя е готова да обича и да изразява шумно и открито тази обич. Нейната красота е грешна и е съотносима единствено с греха, възплава женската природа, духовно-емоционалното разкрепостяване, преодоляването на консервативните морални норми. Тя е трагично изкупление на свободния емоционален избор.

НИЯ - в нейния образ, колкото и парадоксално да звучи, намира своето продължение Султанината преданост към мъж и семейство, към рода и българщината. За разлика от свекърва си Ния е белязана с рядка красота, с такт и чувство за собствено достойнство, с мекота и изящество, с благородство и разумност, неприсъщи на годините ѝ. Нейната овладяност, обаяние и сила подчинява другите, без да ги наранява и да им причинява страдание и болка. Със силата на характера си, стъпка по стъпка тя ликвидира монопола на Султана на всевластен господар в къщата. Ния принадлежи към ония хармонични натури, които природата е създала за утешение и наслада на околните. Макар и не в такава степен разгърнат като този на Султана, нейният образ е една “от значителните сполуки на Талев”.

БОЖАНА. На прегрешилата “нечиста” сестра се противопоставя Божана, годеницата на Лазар, носеща болестта на баща си. Тя изгражда нова перспектива на възприятие на женския образ-дори името ѝ отправя към значения за чистота и упование в Божия промисъл. До безликата ѝ скромна красота, прозрачна със своята белота, се изправя тъмната, плътна хубост на Ния, която трайно вълнува сърцето на Лазар.

ЛАЗАР ГЛАУШЕВ. Образът му следва романовата закономерност героите да бъдат представителни за някаква идея или институция. Лазар е носител на прогресивното движение в творбата, на всичко, свързано с напредъка на личността и на общността; натоварен е с ролята на месия-проповедник. Изборът на името му не е случаен с библейско-християнската си символика. Лазар е широкообхватен образ, чието развитие съпътства общия сюжет на романа и най-сполучливо отразява проблема за пробуждането на народа. Неговите предтечи са образите на

Климент Бенков и рилския монах. Водаческата си роля Лазар разглежда като богатство и върховна реализация. Той е идеализиран, изграден само от добродетели; жив и по човешки интересен го прави любовта му към двете жени - Божана и Ния.

СЕМЕЙСТВО ГЛАУШЕВИ е обединено не от любовта, а от чувството за дълг, разбирателство и безусловно подчинение на патриархалния морал; парадоксалното е, че активната сила не е мъжът, бащата Стоян, а Султана.

ОБРАЗИ-ФУНКЦИИ В РОМАНА:

Образът на КЛИМЕНТ БЕНКОВ отваря поредицата от образи-функции на идеята за просвета и освобождение. Представен е в началото на втора част с изчерпателен, животообхващащ текст в духа на хрониката. С неговия образ в романа навлиза проблематиката на просвещението и автономната църква. Климент се превръща в антитеза на стария, белязан негативно ред-реда на подчинението, послушанието и отказа от народностно самоопределение; ограден от светлинна метафорика, той притежава възрожденски патос и силен гняв.

Продължението на образа на Климент е образът на РИЛСКИЯ МОНАХ. Той е безименен, но неговата анонимност се съчетава с безликата сила на българския народ и доразвива представата и значението на духовността чрез разказите за Рилския манастир. Присъствието му заема едва десетина страници и следователно значимостта на образа не е свързана с индивидуалното, личностното му оразличаване - той има значение доколкото проповядва общата истина, подходящия светоглед, който трябва да измести нароодоотстъпничеството и примирението с робството.

Появата на РАФАИЛ КЛИНЧЕ, майсторът, предшестван от славата си, също като Катерина нарушава канона на общуване. Той сам поства образа си в контекста на грехопадението, на престъпване на заповед и норма, извън установения ред и хармония. Светлинната метафорика съпътства не неговата личност, а произведенията му. Той е забележителен с майсторлъка си, с уменията на ръцете, не с висотата на духа. Открито заявеният му порок окончателно го отграничава от преспанци. Така той става "чужд", несвой и следователно носител на злото. Рафаил не зачита патриархалните ценности, преобръща значението на символите-вино, огън, смисъл на живота. не одухотвореността, аслабостта, порокът и лудостта тласкат дарбата му. Образът на резбаря е безпрецедентен в българската литература и по своята типология се доближава до постиженията на Димитър Димов. Творецът без дух, без гений превръща себе си в безволев инструмент на красотата. Човекът, за когото няма друга ценност освен красотата, я среща в лицето на Катерина и в отчаяния акт да спаси себе си, погубва и нея, и своята обич. Майсторът изковава иконостаси, но огънят, който го движи, не е божествен, а дяволски. Фундаменталните противоречия, които го изграждат, не позволяват живот на образа му в епическия свят на хармонията от всеобщо споделените ценности; те не позволяват живот и на слабите, които го следват.

ПРОИЗВЕДЕНИЯ

Романът "Железният светилник"

Той се появява в началото на 40-те години на 20 век като разказ във в-к "Зора". Това е роман, който притежава черти на историческия, битовия, семейния, психологическия, епическия роман. Може да се определи като епичен социален роман, композиран върху тематиката на семейството; като сага за трагичното в българската съдба, за началото на народностното осъзнаване на една относително голяма общност. Всичко това прави "Железният светилник" роман - епопея - в основата му лежи епическо събитие, което е решаващо в историята на народа и осъществено с неоспоримата му воля. Съществува епическа дистанция, която позволява на автора да види събитието в неговата завършеност, крайност и непроменимост. Епическият герой е герой-идеал на времето.

Светлината е част от смисловия пълнеж на водещата метафора за романа-железния светилник. Светлината озарява идеята за национална свобода-политическа и духовна.